

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

**Krymští Tataři a jejich integrace mezi ruskou
většinu**

Jan Forst

© 2014 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra psychologie

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Forst Jan

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Krymští Tataři a jejich integrace mezi ruskou většinu

Anglický název

Integration of Crimean Tatars into Russian Majority

Cíle práce

Práce má dva hlavní cíle:

- I. Popisný - popis návratu Tatarů na Krym a jejich aktuální životní situaci k roku 2013, především ohledně budování kulturních institucí, školství, snah o zachování jazyka a náboženství
- II. Analytický - analýza současné etnické situace Tatarů na Krymu a proměna vzájemných vztahů s majoritní společností.

Metodika

Práce bude vycházet především z dvoufázového terénního výzkumu přímo na Krymu. Autor zde využije kvalitativních metod výzkumu, a to především rozhovorů, které budou strukturovány podle věkových skupin, dále podle místa pobytu na Krymu (město x vesnice) a sociální a ekonomické situace.

Kvalitativní výzkum bude navazovat na studium pramenů, jako jsou tatarské noviny, televizní vysílání a knihy a na další sekundární údaje.

Harmonogram zpracování

1. Teoretická příprava léto 2012
2. Praktická část září 2012 - návštěva Tatarů na Krymu
3. Zpracování získaných dat
4. Vytvoření základní části
5. Druhá praktická část srpen-září 2013 - návštěva Tatarů na Krymu.
6. Dokončení práce (předběžná verze v listopadu 2013, finální verze březen 2014)

Rozsah textové části

cca 50 stran

Klíčová slova

Krymští Tataři, turecké národy, Krym, Ukrajinská oblast, národnostní menšiny, revitalizace, repatriace

Doporučené zdroje informací

PARGAČ, Jan Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti. *Studia ethnologica* 14, 2008, s. 37-51

HROCH, Miroslav. Národy nejsou dílem náhody. Praha: SLON, 2009. ISBN: 978-80-7419-010-0.

ŠATAVA, Leoš. Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace. Praha: SLON, 2009. ISBN: 978-80-86429-83-0.

URAZMANOVA, R., CHESHKO S. Tatary: možnosti zachování a revitalizace. Vydáno Moskva: Nauka, 2001, 582 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 43. ISBN 50-200-8724-6.

Vedoucí práce

Kokaisl Petr, doc. Ing. PhDr., Ph.D.

Termín odevzdání

březen 2014

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.

Děkan fakulty

V Praze dne 12.9.2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Krymští Tataři a jejich integrace mezi ruskou většinu" jsem vypracoval(a) samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor(ka) uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil(a) autorská práva třetích osob.

V Praze dne 13.3.2014

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu práce doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D, za vedení mé bakalářské práce a především za umožnění účasti na projektu Pestrá Evropa, díky kterému jsem měl příležitost nahlédnout do problematiky etnických menšin v terénu. Dále bych chtěl poděkovat všem Krymským Tatarům, kteří byli ochotni vypovídat.

Krymští Tataři a jejich integrace mezi ruskou většinu

Integration of Crimean Tatars into Russian majority

Souhrn

Práce má dva hlavní cíle

- I. Popisný cíl – popis návratu Krymských Tatarů na Krym a jejich aktuální životní situaci k roku 2013, především ohledně budování kulturních institucí, školství, snah o zachování jazyka a náboženství.
- II. Analytický cíl – analýza současné etnické situace na Krymu a proměna vzájemných vztahů s majoritní společností.

Summary

The thesis has two main goals.

- I. Descriptive goal – description of return of Crimean Tatars to Crimea and their actual situation up to year 2013, mainly focused on maintaining cultural institutions, education and effort to revitalize language and religion.
- II. Analytical goal – Analysis of actual ethnic situation on Crimea and transformation of common relations with the Russian majority.

Klíčová slova: Krymští Tataři, turkické národy, Krym, ukrajinská oblast, národnostní menšiny, revitalizace, repatriace

Keywords: Crimean Tatars, Turkish nationalities, Crimea, Ukrainian region, National minorities, Revitalization, Repatriation.

1. Úvod.....	4
1.1 Zdůvodnění přínosu práce.....	4
1.2 Cíl práce a výzkumná otázka	5
2. Metodologie	5
2.1 Použité metody.....	6
2.2 Adekvace metod.....	7
2.3 Lokace terénního výzkumu a odůvodnění	8
2.4 Průběh terénního výzkumu	10
3. Literární rešerše	12
4. Vlastní práce	18
4. 1 Etnicita	18
4. 2 Pojmy integrace a asimilace.....	20
4. 3 Krymští Tataři.....	21
4.3. 1 Krym	23
4. 3. 2 Statistiky ohledně Krymských Tatarů.....	24
4. 4 Historie Krymských Tatarů.....	29
4. 4. 1 Krymský Chanát	29
4. 4. 2 Obchod s otroky	31
4. 4. 3 Rusko-turecká válka.....	31
4. 4. 4 Krymská lidová republika a Sovětský svaz	32

4. 4. 5 Druhá světová válka a její dopad na osud Krymských Tatarů.....	33
4. 4. 6 Vydání rozkazů k deportaci a jejich odůvodnění.....	35
4. 4. 7 Průběh odsunu.....	36
4. 4. 7 V Uzbekistánu.....	37
4. 4. 8 Smrt Stalina a období naděje	38
4. 5 Repatriace a integrace	39
4. 6 Jazyk	43
4. 7 Školy a vzdělávání	44
4. 8 Média a film.....	45
4. 9 Náboženství.....	46
5. Závěr	48
6. Seznam použité literatury	50
6. 1 Odborné časopisy.....	52
6. 2 Internetové zdroje	52
7. Seznam obrázků.....	54
8. Příloha.....	55
Officiální příkaz od Stalina k deportaci Krymských Tatarů. – překladatel neznámý.	55

1. Úvod

1.1 Zdůvodnění přínosu práce

Otázka rasové a etnické snášenlivosti je velmi zásadní pro každý demokratický stát v dnešní době. O Krymských Tatarech¹ toho bylo napsáno a zdokumentováno hodně, pokud jde o jejich historii a etnický původ. Ovšem, pokud nás zajímá aktuální situace a především schopnost Krymských Tatarů zapojit se do společnosti a zároveň ochota dominantní společnosti přijmout Krymské Tatary, pramenů neexistuje velmi mnoho.

Důvod, proč mnoho etnologů píše o historii Krymských Tatarů je ten, že zmíněné etnikum bylo vymazáno z historie Stalinem a stalinovským sovětským svazem od roku čtyřicet do roku sedmdesát. V tomto období si prožilo Krymsko-tatarské etnikum diskriminaci, odsun, ponížení, potlačování projevů kultury a náboženství.

Tato práce by měla přinést alespoň stručný náhled do problému, který je v dnešní době umocněn ochotou prozápadních obyvatel² Ukrajiny vstoupit do Evropské Unie, mezi ně se řadí i Krymští Tataři. Krym je převážně proruský orientovaný a etnicky nestabilní.

Tento problém spočívá v neochotě a xenofobii ruské majoritní společnosti na Krymu řešit jakékoliv otázky integrace jiné kultury. Vyskytuje se zde diskriminace, ignorace a agrese vůči menšinám. Tato práce by měla ukázat, jak tyto procesy pokračují a jestli se situace ohledně etnických menšin zlepšuje, a to na příkladu Krymských Tatarů.

¹ Krymští Tataři je celý název etnika a samotní Krymští Tataři jsou velmi uraženi, pokud je někdo označí pouze jako “Tatary”, jelikož Tatar je označení pro muslimského obyvatele, případně jiné etnikum, bývalého sovětského svazu. Je možné se setkat i s označením “Ruský Turek”. Celkově pojem “Tatar” je velmi nejasný. Např. Marco Polo ve 13. stol. tento výraz chápal jako označení pro Mongola.

² Ukrajina je téměř přesně rozdělena na polovinu podle politické orientace. Dělí se na prozápadní a proruskou část. (Ukrajinský statistický úřad, 2011)

1.2 Cíl práce a výzkumná otázka

Práce je rozdělena na dvě hlavní části. První část se zabývá se současnou situací, repatriací a revitalizací krymské diaspory Krymských Tatarů. Je založená na dvoufázovém terénním výzkumu pomocí kvalitativních metod podložených kvantitativními daty. Hlavní otázkou je, jestli se situace při integraci Krymských Tatarů zlepšuje od jejich návratu ze Střední Asie. Pojem zlepšení ovšem není určující a může být mnohdy zavádějící. Proto se autor bude zajímat o svobodu ve víře, v užívání jazyka, o politickou participaci, ekonomickou působnost a rasovou snášenlivost. Další důležitou podotázkou je, jestli Krymští Tataři mají větší zájem o integraci nebo o asimilaci.

Druhá deskriptivní část bude využívat již existujících pramenů. Kompilační část práce si klade za cíl seznámit čtenáře s teoretickými východisky pro menšinu Krymských Tatarů a s výzkumnými otázkami ohledně nich.

2. Metodologie

Kapitola je rozdělena do několika podkapitol, kde se čtenář dozví, jaké metody byly využity před terénním výzkumem, při terénním výzkumu a po jeho skončení pro srovnání získaných dat. Autor práce považuje za důležité obhájit použití vybraných metod. Po obhajobě kvalitativních metod se dále tato kapitola bude zabývat lokací výzkumu a jeho průběhem. Přiložen je i seznam informátorů z obou etap. Je použita i obrazová dokumentace.

Práce vychází především z dvoufázového terénního výzkumu přímo na Krymu. Autor zde využije kvalitativních metod výzkumu, a to především rozhovorů, které jsou strukturovány podle věkových skupin, podle místa pobytu na Krymu (vesnice x město) a také podle sociálně-ekonomického postavení obyvatel. Kvalitativní výzkum bude navazovat na studium pramenů, jako jsou Krymsko-Tatarské noviny, cenzus z roku 2001, televizní vysílání, knihy, výzkumy a další sekundární údaje.

2.1 Použité metody

Příprava na terénní výzkum a ověřování dat získaných při něm.

Při přípravě na terénní výzkum bylo využito metody studia již existujících literárních zdrojů, jako jsou elektronické články a výzkumy³ o dané oblasti a situaci v ní. Dále autor využil dostupných knižních materiálů a odborné literatury. Pro terénní zkoumání bylo naprosto nezbytné mít celkovou představu o historii a kultuře Krymských Tatarů.

Podle Hendla⁴ je analýza dokumentů klasický způsob, jak v kvalitativním, tak i v kvantitativním průzkumu. Projevují se v nich ideje, postoje a zkušenosti, ať už vědomé nebo nevědomé. Za dokumenty považuje knihy, novinové články, záznamy rozhovorů a proslovů, deníky, obrazy a plakáty.

Při terénním výzkumu

Z metodologického hlediska byla především použita metoda kvalitativní *Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*⁵

Díky těmto metodám jsme se mohli dostat mnohem hlouběji. Zjišťovali jsme, co Krymští Tataři zažívali při odsunu a návratu na Krym, jak vnímají majoritní společnost, jaké jsou největší překážky při pokusech integrovat se a hlavně díky kvalitativním metodám je možné snáze zjistit hlavní problémy a překážky při jejich řešení. Dalším důvodem upřednostnění kvalitativního přístupu bylo získání detailnějších informací o Krymských Tatarech.

³ Jedná se především o výzkumy prováděné nezávislými neziskovými organizacemi chránící lidská práva na Ukrajině. V této práci budou citovány jako zdroj informací.

⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, Str 132.

⁵ HENDL, J. 2005 Str. 50

Interview dle S. Kvale⁶ *Konverzace je základní způsob lidské interakce. Lidé spolu mluví – interagují, kladou otázky a odpovídají na ně. Pomocí konverzací poznáváme lidi, dozvídáme se o jejich zkušenostech, pocitech, nadějích a světě, ve kterém žijí.*

Jednou z technik sběru dat bylo zvoleno nestandardizované interview, které probíhá jako rozhovor s jedním respondentem, bez předem určených otázek nebo směru. Jako další druh rozhovoru byl použit tzv. Focus group. Jedná se o techniku sběru dat, při které diskutuje o jednom tématu větší skupina respondentů, a tak se doplňují v odpovědích a podávají lepší obraz o daném problému. Zpravidla je diskuse moderována jedním z výzkumníků. Focus group podle Morgana⁷ je skupinové interview řízené moderátorem. Moderátor dbá na dodržování pravidel diskuse a případně posouvá diskusi dál vhodnými otázkami, zatímco malá skupina respondentů diskutuje nad tématy, které moderátor na začátku otevřel. Data z výpovědí zúčastněných respondentů jsou výsledkem Focus group. Typicky se diskuse účastní šest až osm diskutujících z podobného prostředí.

Další metodou bylo biografické narativní interview, což je rozhovor, při kterém necháme vypravěče vyprávět svůj životní příběh. Dozvídáme se o jeho zkušenostech, událostech, které prožil a jak je vnímal. Podle Juppa⁸ je velká výhoda, že sám vypravěč vyzdvihne události, které pro něj byly něčím velmi důležité, ale výzkumníky by nemuselo vůbec napadnout se na ně zeptat při běžném interview, protože si nemusí uvědomit jejich význam.

2.2 Adekvace metod

Rozhovory, ať už dialog či focus group, mají mnoho výhod a také nevýhod. Nejvíc můžeme vyzdvihnout možnost hlubokého nahlédnutí do problému. Můžeme neustále dávat doplňující otázky a díky nim si utvořit lepší obraz případně si ověřit hypotézu, se kterou

⁶ Kvale, Steinar: *InterViews*. London: SAGE Publications Ltd., 1996, 5 str z 326. ISBN 0-8039-5819-6.

⁷ MORGAN, D. L. Richard A KRUEGER a Jean A KING. SAGE PUBLICATIONS, Inc. *Focus group kit: Guidebook*. 1997. vyd. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, c1998, 6 v.

⁸ JUPP, V. *The Sage Dictionary of Social Research Methods*. 2. vyd. Londýn: Sage, 2006.

jdeme do rozhovoru, pokud nějakou máme. Na druhou stranu velká nevýhoda rozhovoru je jeho subjektivita a možnosti respondenta ovlivňovat informace a případně zkreslovat nebo dokonce naprosto měnit obsah sdělení, který se tedy nemusí shodovat s realitou. Respondent nám řekne to, co nám chce sdělit, ne to, jak to doopravdy je.

Biografický narativní rozhovor je velmi výhodný v tom, že zjistíme, jaká období nebo události byly pro informátora stěžejní. Pomocí otázek se pak můžeme dozvědět více o dané události, případně si ověřit pravdivost výpovědi informátora. Je to ovšem dvousečná metoda. Může se stát, že vypovídající se naprosto vyhne stěžejnímu tématu a vlastně o něm nechce ani mluvit, protože je pro něj důležitější vystihnout jiné podstaty jeho životní cesty.

Využívání dokumentů jako pramenů má své opodstatnění v této práci při hledání informací o historii, kultuře a také aktuální situaci Krymských Tatarů. Pro správné provedení kvalitativního rozhovoru je nezbytné, aby tazatel měl komplexní představu o problematice. Výhodou dokumentů je, že jsou neměnné, a tudíž informace mohou čerpat i následující výzkumníci. Nevýhoda je ta, že dokument nemusí odpovídat skutečnosti. Podle Hendla⁹ je výhodou, že mohou podávat informace, které jsou už těžko dohledatelné, data nejsou zkreslitelná a nejsou vystavena působení chyb zdrojů, které vznikají při rozhovorech či pozorováních. „*Mluvíme o nereaktivním způsobu sběru dat.*“ Přítomnost výzkumníka běžně ovlivňuje informátory a jejich výpovědi.

2.3 Lokace terénního výzkumu a odůvodnění

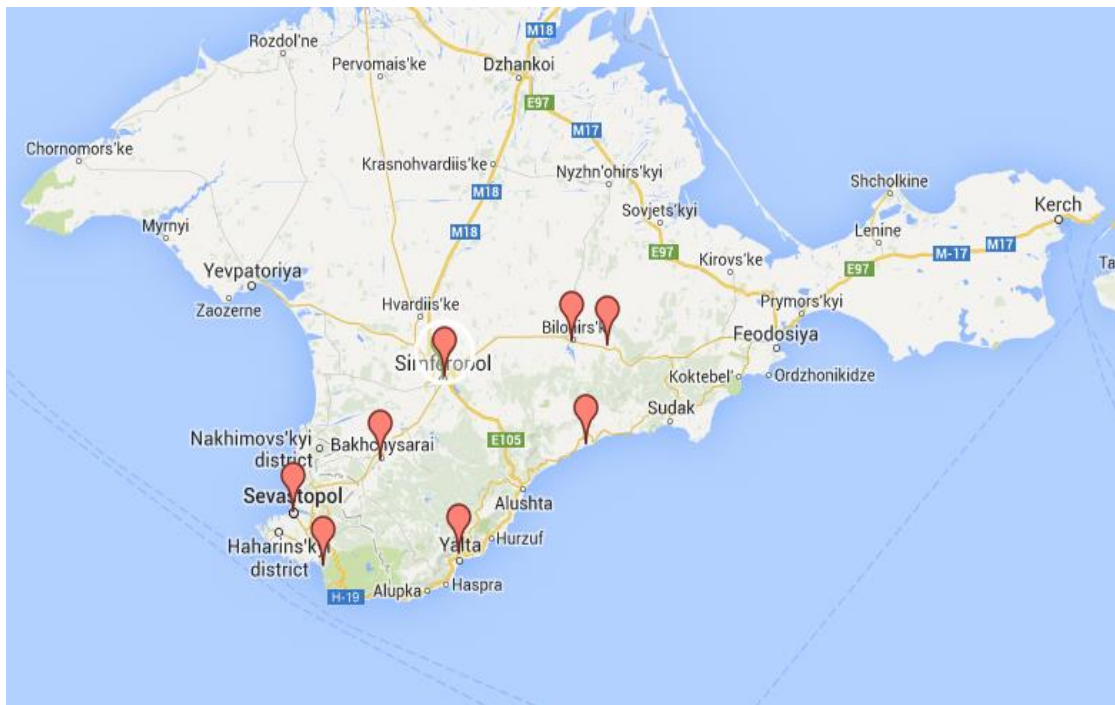
Výzkum ve své první fázi byl prováděn v místech, která jsou nejvíce osídlena nebo jsou centrem krymsko-tatarské kultury. Mezi ně se převážně řadí hlavní město Krymské autonomní republiky, kde se soustředí především kulturní centrum a vládní krymsko-tatarská organizace s názvem Mejlis¹⁰. Výzkum dále pokračoval v oblasti Bilohirsk a ve stejnojmenném městě Bilohirsk. Město bylo vybráno z důvodu svého historického významu¹¹

⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 132.

¹⁰ Mejlis je oficiální státem uznávaná politická organizace Krymských Tatarů

¹¹ Hlavní trh, který měl sto tisíc stálých obyvatel v 16. století. Pro představu Praha té doby měla přibližně pět desítek tisíc obyvatel a byla považována za velké město. (podle Doc. PhDr. V. LEDVINKA, CSC.)

a vysokého osídlení Krymskými Tataři dnes. Dalším místem byla vesnice Černo polja a dále přímořská oblast okolo vesnice Uskut. Tato místa autor navštívil, protože očekával, že Krymští Tataři žijící mimo hlavní město budou mít jiné zkušenosti a názory.

1 Místa, kde byl prováděn výzkum(google maps, inc)

Druhá fáze výzkumu probíhala ve městě Bachčisaraj¹². Je to historicky kulturně nejvýznamnější město Krymských Tatarů. Autor se zde ubytoval přímo v krymsko-tatarském hotelu, místo bylo velmi výhodné pro provádění šetření. Dále výzkum probíhal v pobřežní oblasti od města Sevastopol až po turistické centrum Foros. V turistickém centru bylo k nalezení mnoho krymsko-tatarských restauračních zařízení a díky tomu zde bylo mnoho příležitostí pro provedení rozhovorů.

¹² Město, ve kterém stojí Chánský palác. Žili v něm po celou dobu vládců Chanátu a stála zde jedna z nejstarších Univerzit.

2.4 Průběh terénního výzkumu

První etapa¹³, která proběhla v první polovině září 2012, byla čistě mapovací, informační a seznamovací. Šlo především o zjištění a potvrzení vědomostí získaných z dokumentů. Při návštěvě Krymských Tatarů na Krymu jsme se snažili pohlížet na tatarský způsob života, kulturu a věci objektivně pro získání většího nadhledu. Díky tomu máme určité větší jistotu, že před námi Krymští Tataři netajili různé věci. Navštívili jsme také různé monumenty, jako jsou mešity, školy a historické památky po Krymských Tatarech.

Jeden den jsme prožili s rodinou Krymských Tatarů a jejich přátel z vesnice. Díky tomu jsme lépe mohli pochopit jejich styl života, jak vypadá běžná vesnice, způsob stravování (typ jídel) a obydlí. Dále jsme s Krymskými Tatary provedli několik rozhovorů, u kterých hlavně šlo o hlubší pochopení krymsko-tatarské mentality a toho, co si prožili. Provedli jsme několik druhů rozhovorů tak, abychom dokázali pokrýt co nejvíce názorů a postojů. Focus group - neboli skupinová diskuse - byla zaměřená na téma, jak vypadal návrat na Krym a první léta ve své rodné zemi. Při rozhovoru jsme se nejprve představili skupině Krymských Tatarů, a sdělili jsme jim, proč jsme je navštívili. Rozhovor probíhal v přátelském duchu. Po seznámení jsme se ptali, jak se jim daří v dnešní době a pak jsme plynule přešli k otázkám o návratu a odsunu na Krym. Krymští Tataři se nás také hodně vyptávali na osmašedesátý a devětaosmdesátý rok. Měli jsme pocit, že oni nás brali jako národ, který má něco společného s jejich historií.

Během výzkumu jsme sbírali dokumenty a různé materiály o Krymských Tatarech. Navštívili jsme několik mešit. Bavili jsme se o stavu víry, a jak jsou na tom s právy na víru. Dotazovali jsme se také Rusů, jaký mají názor na Krymské Tatary, jaké je s nimi soužití a jestli se navzájem respektují. Důležitý rozhovor proběhl s krymsko-tatarským starostou okresu Bilohirsk Mustafou Asabou. Zajeli jsme na prohlídku škol. Dále jsme také byli v nábožensky zaměřených školách pouze pro chlapce. Na konci jsme pobyli u tatarské rodiny, kde proběhlo focus group interview o víře, historii, současnosti a budoucnosti. Těsně před ukončením výzkumu jsme v hlavním městě zavítali na bohuslužbu v mešitě.

¹³ První etapy se účastnil Vojtěch Martinovský.

Ve druhé¹⁴ fázi výzkumu, která proběhla v srpnu 2013 a měla téměř tři týdny, šlo už přímo o otázku integrace a života po návratu. V Bachčisaraji jsme provedli mnoho rozhovorů a navštívili krymsko-tatarský chánský palác a bývalou univerzitu¹⁵. Rozhovory byly převážně biograficko- narativního typu. Z důvodu získání objektivnějších výpovědí respondentů jsme Bachčisaraj opustili a jeli jsme k pobřeží, abychom zde sbírali data od Krymských Tatarů, kteří žijí v jiném prostředí.

Tabulka informátorů z první etapy.

Jméno	Věk	Zaměstnání	Obec	Délka*	Místo narození
Olexander Hrechko	Cca.60	Majitel večerky	Bilohirsk	45 min	Rus- celý život na Krymu
Mustafa Asaba	54	Zástupce Mejlis v Bilohirsku	Bilohirsk	2-3 hod	Uzbekistán
Anonym, Uzbek	Cca.57	Rychlé občerstvení	Uskut	30 min	Uzbekistán
Niyara Asaba	76	Matka rodiny.	Bilohirsk	3-4 hod	Krym - odsunuta.
Niezi	Cca.30	Imám Simferopolské mešity	Simferopol	1-2 hod	Uzbekistán
Obyvatelé Bilohirsk(7)	60-70	Zemědělci/Matky rodiny	Bilohirsk	30-60 min	Uzbekistán (6)
Anonym	cca 80	Správce mešity	Simferopol	1-2 hod	Krym - odsunut.
Niara Muamet	42	Ředitelka Krym. tat. Školy	Bilohirsk	2-3 hod	Uzbekistán
Asan Ukrumet	50	Podnikatel - Majitel hotelu	Uskut	2-3 hod	Uzbekistán

*Délka rozhovoru je přibližná¹⁶.

Tabulka informátorů z druhé etapy výzkumu. Bylo především užito strukturalizované interview. V tabulce jsou obsaženy pouze rozhovory, které byly zaznamenány na zvukové médium. V druhé etapě byli informátoři většinou mladšího věku, aby autoři práce mohli

¹⁴ V této fázi se výzkumu také účastnili Vítek Kohout a Lucie Hykešová

¹⁵ Krymští Tataři vždy dbali na vzdělání a tato univerzita byla první na celém Krymu. Měla ve své vstupní bráně natažen řetěz tak, aby ho každý musel podlézt a tím se poklonit učením. Na tomto příkladu je hezky vidět, jaký význam má pro Krymské Tatary vzdělání.

¹⁶ Během dlouhých rozhovorů byly prováděny pauzy, a proto nelze určit přesnou dobu rozhovoru.

srovnat názory dle věkových skupin. Rozhovory potvrdily různorodost názorů podle generace, ale také vzdělání a zaměstnání.

Jméno	Věk	Zaměstnání	Obec	Délka	Místo narození
Amir Hassan	21	Student, hotelové služby	Bachčisaraj	65	Krym
Elnada	21	Studentka, hotelové služby	Bachčisaraj	25	Krym
Ajder	24	Manažer hotelu Ašlama	Bachčisaraj	20	Uzbekistán
Adam	25	Trhový prodejce, Boxer	Bachčisaraj	20	
Viera	24	Studentka, Trhová prodejkyň	Bachčisaraj	15	Uzbekistán
Anonym	40	Trhový prodejce	Bachčisaraj	10	
Anonym, Ukr.	40	Učitelka, průvodkyně	Bachčisaraj	10	Ukrajina
Rifád	35	Hotelové služby	Foros	10	
Ali Osmanov	24	Student medicíny	Simferopol	65	Uzbekistán

3. Literární řešerše

Tato kapitola se bude zabývat již existujícími zdroji vědomostí o situaci Krymských Tatarů. Hlavním cílem této kapitoly je představení a srovnání stěžejních titulů ve vztahu k výzkumné otázce, které popisují Krymské Tatary pro čtenáře. Písemných zdrojů o Krymských Tatarech je velmi mnoho, a tudíž v této kapitole bude pouze výběr těch nejvýznamnějších pro výzkumnou otázku ze dvou oblastí a třetí doplňující oblast:

- 1) Výzkumy a náhledy majoritního obyvatelstva
- 2) Pohled na věc „třetí osoby“ tzn. výzkumy prováděné nezaujatými organizacemi a lidmi.
- 3) Třetí část bude zaměřena obecně na problematiku etnických menšin.

Do první oblasti řadíme především zprávu v Evropsko-Asijských studiích od autora Ivana Katchanovského s názvem *“Small Nations but Great Differences: Political Orientations*

and Cultures of the Crimean Tatars and the Gagauz”¹⁷. Jeho dílo se primárně zabývá rozdíly mezi Gagauzy¹⁸ a Krymskými Tatary. Autor vychází především z dotazníkových průzkumů prováděných mezi lety 1990 až 2001. První část článku řeší otázku obdobné historie a výzkumnou otázkou této práce se nezabývá. V druhé části ovšem přichází na řadu srovnávání politické situace, což je velmi stěžejní téma pro tuto práci. Autor popisuje volby do krymského parlamentu, ve kterém je rezervováno 14 křesel pouze pro Krymské Tatary a všechna tato místa obsadila strana Mejlis. Dle Katchanovského je strana Mejlis pro-západo-ukrajinská, což je logické vyústění potřeby vytvořit silnou opozici vůči komunistickým proruským stranám, které díky většinové ruské populaci mají na Krymu výsadnější postavení.

V neposlední řadě píše o rozdílném vztahu Gagauzů a Krymských Tatarů vůči Rusku, komunistickým stranám a vlastní nezávislosti. Tady je vidět velká odlišnost mezi oběma etniky a je znát, že Krymští Tataři budou svoji nelibost vůči Rusku a komunismu obecně mít velmi hluboko zakořeněnou. Krymští Tataři ovšem neusilují o nezávislost Krymu, protože by to znamenalo připojení Krymu k Rusku.

Práce je zakončena posuzováním vztahů Krymských Tatarů k většinové společnosti tvořenou Rusy a Ukrajinci. Podle autora je majoritní společnost rozdělená na třetiny, co se týče pohledu na Krymské Tatary. Ti zase tvrdí, že Slované a oni jsou naprosto rozdílné etnické skupiny, a tudíž si těžko spolu rozumí. Celkově by se Katchanovského práce dala hodnotit jako velmi přínosná pro výzkumnou otázku této práce. Především co se týče politické situace je odpovídající a přináší nám data použitelná i na situaci v roce 2013. Ovšem data o vztahu majoritní společnosti by po dvanácti letech od provedení průzkumu a společného obývání jedné země byla odlišná, a proto je musíme brát s rezervou v kontextu doby, kdy byla sbírána.

¹⁷ KATCHANOVSKI, Ivan. *Small Nations but Great Differences: Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and the Gagauz* University of Scotland 2005 877-899 s. ISSN 0966-8136

¹⁸ Etnikum, stejně jako Krymští Tataři, turkického původu žijící na území Moldávie a Ukrajiny.

Do druhé oblasti můžeme zařadit výzkum od „Organization for Security and Co-operation in Europe“ s názvem *Integrace dříve deportovaných lidí na Krymu, Ukrajina*.¹⁹ Tato publikace pokrývá mnoho témat. Každá kapitola se zabývá jednou podotázkou. Publikace vysvětluje složitou etnicko-ekonomickou situaci na Krymu. Díky tomu si čtenář hned udělá představu o situaci. Zmiňují zde především etnickou pestrost a upozorňují na fakt, že na Krymu je většina obyvatelstva tvořena Rusy (58 %)²⁰ i přesto, že je to ukrajinský poloostrov. Také se zabývají několika tématy historie Krymských Tatarů, jako je kolaborace s nacisty nebo velký odsun v roce 1944. Výzkum se zmiňuje, proč se zaměří pouze na Krymské Tatary. Obhájí to tím, že Krymští Tataři mají velmi odlišnou kulturu a náboženské zvyky, a tudíž jsou vystavováni velmi silnému nátlaku a také fyzickým konfrontacím.

Publikace také dává náhled na legislativní rámec návratu Krymských Tatarů. Vyzdvihuje dvě výzvy, kterým čelí parlament. První je zrovnoprávnění etnických skupin a upravení zákonů. Druhá, a ještě větší výzva, je adekvátní repatriace²¹ pro všechny odsunuté menšiny. Autoři jsou velmi kritičtí k neschopnosti parlamentu a velice detailně popisují hlasování o zjednodušení přijetí Krymských Tatarů. Kritizují zde především velmi složitý systém na získání občanství²². Dále je velmi kritizována legislativa návratu z různých států. Autor kritizuje neschopnost ukrajinské vlády uzavřít dohodu se státy, kam byli Krymští Tataři deportováni, a tím jim ulehčit návrat do své vlasti. Uzavřena doporučeními pro vládu. Jedno doporučené řešení se týká zrušení vízové povinnosti pro lidi, kteří mají své místo původu na Krymu a jejich blízké příbuzné.

Výzkum se zabývá půdou, obydlími a pozemky. Jedná se o popis problémů spojených s náhlou imigrací přibližně 250 000 tisíc Krymských Tatarů. Čtenář se dočte o původu a

¹⁹ HCNM. *The integration of formerly deported people in Crimea, Ukraine: Needs assessment*. OSCE High Commissioner on National Minorities, Netherlands 2013. ISBN/EAN: 978-90-75989-15-1

²⁰ Data pochází z Ukrajinského statistického úřadu

²¹ Repatriace – navrácení odsunutých lidí do své vlasti.

²² Ukrajina nedovoluje dvojí občanství a zároveň opuštěné státy mají velmi složitý systém zrušení občanství.

příčině sporů o půdu a o rozšířený fenomén skvotingu. Končí doporučením pro ukrajinskou vládu.

Zbytek výzkumu rozebírá následující témata: Účast v politice, socioekonomické aspekty, jazyk, kulturu, náboženství a školství. Každé téma končí několika doporučeními, jak nastalou situaci řešit. Závěr práce upozorňuje na fakt, že pokud se situace nezačne urychleně řešit, tak může nastat velká vlna násilí mezi skupinami.

Další autor zabývající se problematikou ohledně Krymských Tatarů²³ je Fin Anssi Kullberg. Ve své práci se zabývá historií, genocidou a současnou situací Krymských Tatarů. Velmi zajímavé na jeho článku je respektování Krymských Tatarů, kteří se po návratu nenechali vyprovokovat k terorismu nebo jiné formě násilí i přesto, že na ně bylo prováděno mnoho etnických útoků. Podobné vnímání situace není zcela běžné a je velmi dobře, že se najdou i takové studie, které vyzdvihují toleranci a trpělivost minoritního etnika.

Poslední vybraný článek je od Jana Pargače (*Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti*)²⁴, se zabývá celkovou historií, avšak nedostává se k detailům. Kromě obecného úvodu začíná článek historickým vznikem Tatarů. Přes začátek nadvlády Rusů se dostává k nejširšímu tématu článku, a to k předdeportační situaci, samotné okolnosti ohledně deportace a podeportační situaci Tatarů. Dále článek pokračuje návratem na Krym a aktivitami Tatarů k znovuzískání postavení ve společnosti.²⁵

Pro téma této práce z článku Jana Pargače se musíme zastavit u části, kdy se zabývá návratem a repatriací Krymských Tatarů. Píše zde, že pro ukrajinskou administrativu byla otázka repatriace Krymských Tatarů velmi důležitá a Ukrajina ji považovala za jednu

²³ KULLBERG, Anssi. The Forgotten minorities of Eastern Europe: the history and today of selected ethnic groups in five countries. Helsinki: East-West Books, 2004, 250 s. ISBN 978-952-9168-088.

²⁴ Pargač, Jan. *Studia ethnologica: Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti* (2009), Nakladatelství Karolinum, 285 str. ISBN 978-80-246-1155-6

²⁵ Převzato z FORST a MARTINOVSKÝ. Krymští Tataři na Krymu. [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=krymsti_tatari_na_krymu

z možností, jak oslabit počty majoritní ruské společnosti, která tvořila až 51% celkového obyvatelstva. Pargač doslova píše „Brzy se ukázalo, že s tatarskou kartou budou hrát Rusové i ukrajinská administrativa. Ta měla zpočátku zájem na repatriaci Tatarů, snižovala se jejich příchodem početní dominance ruského obyvatelstva. Tataři brzy zahájili nový boj za své postavení, jehož cíle byly formulovány v roce 1991 tzv. Kurultajem, shromážděním tatarských zástupců.“²⁶ A musíme mu dát za pravdu.

Dále se autor zmiňuje o tíživé ekonomické situaci na Krymu, který nebyl připraven pro takový přísun nového obyvatelstva „Podle oficiálních údajů polovina repatriovaného obyvatelstva, to jest 120 000, nemá vhodné ubytování. Žijí na ubytovnách, u příbuzných, prostě v nouzových podmínkách.“ Krymští Tataři měli také problém se získáním ukrajinského občanství. Přibližně 146 000 jich ho nemělo ještě v roce 1991. Neměli potřebné doklady k provedení úředních procesů a cesta do Uzbekistánu pro všechny doklady byla převážně z finančního hlediska nemožná.

Poslední část se zabývá politickou stránkou věci a Pargač zde velmi dobře popisuje situaci na Krymu. Zmiňuje zde hlavní organizace, mezi něž patří „*Národní hnutí Krymských Tatarů vedené Jurijem Osmanovem a Organizace krymsko-tatarského národního hnutí v čele s všeobecně respektovaným Mustafou Džamilovem.*“²⁷ Za nejvlivnější hnutí považuje Kurultaj, který navazuje na Krym dvacátých let minulého století. Dále píše o Krymsko-tatarské nacionalistické straně jako o extrémistické straně, která je velmi spjata s náboženstvím a má velmi extrémistické smýšlení, ovšem není nijak významně podporována. Celkově je článek od Pargače velmi informativní a odpovídající situaci.

V třetí části tato práce autor uvede díla od předních autorů, jako jsou Leoš Šatava, Miroslav Hroch atd. Jsou to díla zabývající se etnicitou, národní identitou, jazykem a začleňováním případně slučováním více rozlišných kultur.

²⁶ Pargač, Jan. *Studia ethnologica: Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti* (2009), Nakladatelství Karolinum, 285 str. ISBN 978-80-246-1155-6

²⁷ M. Džamilov je považován za hlavního představitele všech Krymských Tatarů.

V díle Leoše Šatavy²⁸ „*Jazyky a identita etnických menšin*“ se čtenář dozví, jak se vyvíjel náhled na národ, vznik národa, teorie o spojení jazyka a identity a také o tom, co tvoří naši národní identitu. Velké téma, které v tomto díle Šatava rozebírá je jazyková asimilace, která je spojena s globalizací světa. V dnešní době, kdy se počítá s tím, že na světě existuje okolo sedmi tisíc živých jazyků je jich okolo pěti tisíc na pokraji své existence. Počítá se, že za padesát let bude na světě existovat pouze okolo jednoho tisíce jazyků. Vše je to spojeno převážně s asimilací etnických menšin do majoritní společnosti a ztráty národní identity. Vznikají snahy o revitalizaci jazyků a zachování unikátní kultury etnických menšin.

Podle Šatavy je možné revitalizovat jazyky na pokraji existence, jako důkaz předkládá Velšany, Laponce, Maorce a Basky. Je potřeba, aby existovala vůle mluvčích obnovit jazyk, a také musí mít jazyk dostatečnou vitalitu²⁹.

Dále se zabývá velmi stěžejním tématem, které se týká hlavního cíle této bakalářské práce. Probírá zde vývoj etnicity v dnešní době a její přeměnu. Státní hranice oslabují a významnost národního cítění zákonitě klesá. Na to podle Šatavy většina etnik reaguje, každá svým způsobem, za příklad udává Severní Irsko, Baskicko a Korsiku. Ač tato etnika nemají mnoho společného s krymsko-tatarským etnikem, tak se jejich příklad dá použít pro Krymské Tatary.

Další autor, který se zabývá otázkou nacionalismu (v neutrální podobě)³⁰ je Miroslav Hroch. Jeho dílo „*Národy nejsou dílem náhody*“³¹ se zabývá především národem, nacionalismem, národními hnutími, vlastenectvím a modernizací. Dílo nepojednává o

²⁸ ŠATAVA, Leoš. *Jazyky a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Vyd. 1. Praha: Cargo Publishers, 2001, 156 s. Mikros, sv. 1. ISBN 80-902-9521-5.

²⁹ Jazyková vitalita je pojem, který označuje, v jaké míře uchovává menšina svůj jazyk, jakou má úroveň běžného užívání, zdali je podporován médii a úřady. Jazykovou vitalitu tvoří: jazykový status, institucionální podpora, ekonomický status a počet a rozšíření uživatelů jazyka

³⁰ Nacionalismus je termín, kterému je často přisuzován negativní nádech.

³¹ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 45. sv. ISBN 978-807-4190-100.

Krymských Tatarech, ale otázka vzniku hnutí a vlastenectví v moderním státě je důležitá pro integraci jakéhokoliv etnika.

Důležité pro výzkumnou otázku je dílo tří autorů Jiřího Nekvapila, Mariána Slobody a Petera Wagnera „*Mnohojazyčnost v České republice*“.³² I přesto, že se velká část této publikace zabývá situací jazyků s menšinovým postavením v České republice a nemá nic společného s cílem této práce je zde publikace zmíněna, protože objasňuje velmi mnoho pojmů spojených s jazykem a začleňováním se do společnosti. Příkladem pojmů, které zmiňuje a jsou přínosem pro práci mohou být např. jazyková asimilace a jazyková integrace, etnolekt, jazyková diskriminace, revitalizace a jazykové právo.

4. Vlastní práce

Ve vlastní práci se čtenář seznámí se základními aspekty Krymských Tatarů např., odkud pochází, jaká je jejich historie, kultura a náboženství. Dále by se měl čtenář dozvědět o tom, co je integrace a jaké jsou legislativní překážky ukrajinské vlády pro menšiny. V otázce integrace se autor především zaměřil na postupný vývoj začleňování se do společnosti a subjekty s tím spojenými. Za pomoci zjištění z kvalitativního průzkumu si tato kapitola dává za cíl především zakomponovat pohled Krymských Tatarů na průběh integrace do teoretických východisek.

4. 1 Etnicita

Při otázce integrace Krymských Tatarů je důležité si uvědomit, co to vlastně znamená etnicita a proč je pro každého z nás tak důležitá, stejně jako pro Krymské Tatary. Dříve než se tato práce bude zabývat termínem etnicity, je vhodné vysvětlit pojem „identita“. Podle Hrocha³³ „*Smith*“³⁴ považuje národní identitu za jednu z celé řady identit, které mohou být

³² NEKVAPIL, Jiří, Marián SLOBODA a Peter WAGNER. *Mnohojazyčnost v České republice: základní informace*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 117 s. ISBN 978-807-1065-814.

³³ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON),

vzájemně kombinovány - jako identita regionální, etnická, náboženská či třídní (multiple identities). “ Takových identit má každá individuální osoba mnoho.

Hroch³⁵ dále mluví o vzniku termínu. Termín identita se dostal do sociologických oborů mnoha cestami a tvrdí, že psycholog E. H. Erikson je obecně považován za hlavního průkopníka jeho používání. Nejčastěji je podle něj spojován s identitou etnickou. Tvrdí, že byl využit, aby nahradil termín nacionalismus, který byl zavádějící. „*Ve vztahu k národu pracoval s tímto termínem J. Armstrong³⁶, když se pokoušel komparativně popsat cestu od středověkého „národa“ k modernímu a uvědomoval si nemístnost užití termínu „nacionalismus“ pro středověkou a raně novověkou společnost*“

Etnicita je část naší identity a identita dohromady tvoří každého jedince. Etnicita je často spojována s národní identitou. Náš smysl pro etnicitu vzniká v tu chvíli, co se můžeme vymezit vůči nějaké jiné etnické skupině.

Etnicita Krymských Tatarů je vymezena převážně třemi identitami, které je vymezují vůči ostatním etnikům na Krymu. Identitou jazykovou, náboženskou a historickou. Identita jazyková je daná především existencí samostatného kodifikovaného jazyka, který se nazývá krymská tatarština³⁷. Z těchto tří identit, které určují, zdali je individuální osoba Krymským Tatarem nebo ne, je nutné si uvědomit, že jazyková identita není stěžejní a fatální pro

2009, 315 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 978-807-4190-100. 1. kap

³⁴ A. Smith, *National Identity*; W. Bloom, *Personal Identity, National Identity, and International Relations*, Cambridge 1990; B. Giesen (vyd.), *Nationale und kulturelle Identität: Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewusstseins in der Neuzeit*, Frankfurt/M. 1991.

³⁵ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 315 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 978-807-4190-100. 1. kap

³⁶ ARMSTRONG, John A. *Nations before nationalism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2008, 288 s. z 315 s. ISBN 08-078-9607-1.

³⁷ Krymská tatarština bude zmíněna v samostatné kapitole jazyk.

příslušenství ve zkoumaném etniku, protože většina skupiny mluví rusky. Historická identita je odvozena od společných předků a historie počínající ve 14. století.

Náboženská identita má zásadní postavení oproti jazykové a historické. Pokud by Krymský Tatar přestal vyznávat islám, etnikum by ho dále nepovažovalo za Krymského Tatara. Zároveň není každý muslim Krymským Tatarem.

4. 2 Pojmy integrace a asimilace

„Slovo asimilace a integrace a někdy spolu s nimi uváděný výraz „marginalizace“ se používají v kulturologii pro pojmenování jevů, které nastanou při kontaktu odlišných kultur, a to buď na úrovni jedinců anebo celých společenství, ve kterých je daná kultura zakotvena.“³⁸

Kulturní asimilace je proces, při kterém se skupina, jedinec nebo kultura ztotožní s jinou kulturou. Asimilace je používána často pro imigranty a nebo původní obyvatele, kteří kulturně podlehlí dominantní sociální skupině. Asimilace může probíhat postupně nebo rychle dle podmínek okolí. O plné asimilaci můžeme mluvit v tu chvíli, kdy příslušníci asimilované skupiny nejsou rozpoznatelní od dominantní skupiny. Vhodnost asimilace je vždy spornou otázkou u obou společností, jak u dominantní společnosti, tak u asimilované skupiny.

Udává se, že ve většině případů bývá plně asimilována třetí generace skupiny, ale to popírá Brownová a Bean³⁹, kteří tvrdí, že to není vždy pravidlem na základě výzkumu od

³⁸ NEKVAPIL, Jiří, Marián SLOBODA a Peter WAGNER. *Mnohojazyčnost v České republice: základní informace*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 117 s. ISBN 978-807-1065-814. Str. 46.

³⁹ BROWN, Susan K. a Frank D. BEAN. Migration Fundamentals: Assimilation Models, Old and New: Explaining a Long-Term Process. *Migration information source* [online]. 2006 [cit. 2014-02-04]. Dostupné z: <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=442>

Sharon L. Sassler⁴⁰ a jako příklad dávají imigranty z Irska a Německa do USA v 20. letech 19. století, kterým trvalo mnohem déle se asimilovat.

Integrace podle Nekvapila „*znamená, že jedinec či skupina si svou původní kulturu zachovávají, i když si osvojili prvky druhé kultury. Integrace tedy neprobíhá výměnou jednoho způsobu chování za druhý, ale spočívá v tom, že jedinci jsou schopni se chovat podle pravidel a norem jedné i druhé kultury v závislosti na tom, v jakém prostředí se právě nachází.*“⁴¹

Definice integrace je velmi mnoho, ale obecně ji můžeme považovat za proces, který nemá za následek vytlačení jedné kultury ze života obou společenství, ale naopak schopnost dvou odlišných kultur nebo skupin žít vedle sebe a respektovat základní práva každého jedince jedné či druhé skupiny. Každý jedinec vymezuje své kulturní chování tak, aby neomezoval ostatní, ať už ze své, či druhé společnosti.

V případě repatriovaných Krymských Tatarů můžeme pozorovat oba procesy. Na jedné straně je část etnika, která dělá vše možné pro asimilaci a splynutí s majoritní společností. Nechávají si velmi často ruská jména a snaží se chovat jako Rusové. Mluví pouze rusky, tedy i v domácnostech. Druhá část etnika se naopak snaží udržet svoji kulturu tak, aby neomezovala nikoho jiného a zároveň si udržela svoji jedinečnost. Doma a mezi sebou se snaží mluvit ve svém rodném jazyce, podporují sbírky na mešity, školy a jiné akce, které by pomohly nastavit rovnoprávnost.

4. 3 Krymští Tataři

Jsou turkické etnikum, původně z Krymu, které vzhledem ke své pestré historii můžeme nalézt v mnohých diasporách⁴² po celém světě. Mluví primárně třemi jazyky – krymskou tatarštinou, ruštinou a ukrajinštinou. Hlavním jazykem je ruština a používá ji

⁴⁰ Sassler, Sharon L. 2006. "School Participation Among Immigrant Youths: the Case of Segmented Assimilation in the Early 20th Century." *Sociology of Education* 79: 1-24.

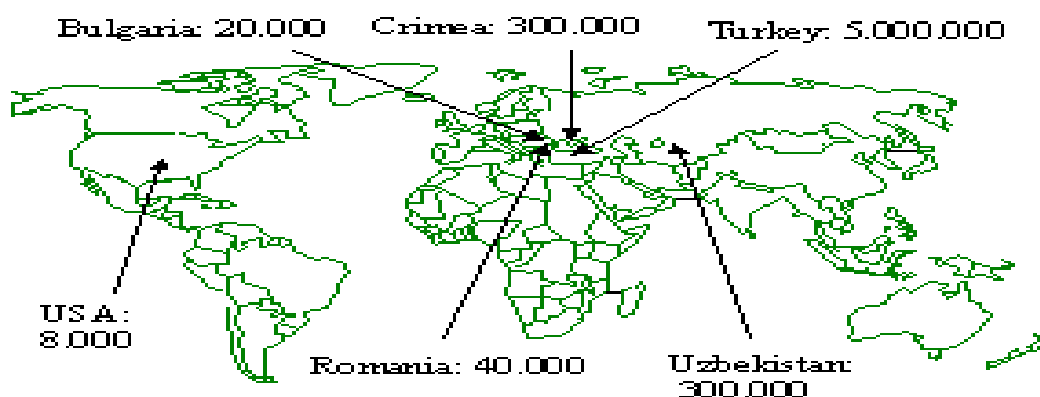
Převzato od Susan Brown a Frank Bean

⁴¹ NEKVAPIL, SLOBODA, WAGNER 2009 str. 46.

⁴² Diaspora je termín označující skupinu nebo etnikum, které bylo donucené emigrovat.

každý. Krymskou tatarštinou se domluví 50 % Krymských Tatarů, ale snaží se ji obnovit. Dali ji novou psanou formu, učí se v ní v krymsko-tatarských školách a všeobecně se používá v rodinách.⁴³

Podle Altinase⁴⁴ existuje šest diaspor Krymských Tatarů, kteří už od konce 18. století museli nuceně opouštět svoji rodnou zemi, Krym. Největší diaspora podle Altinase žije v Turecku. Předpokládá, že jich je až k pěti milionům. Je to pouze odhadované číslo Turků, kteří měli za své předky Krymské Tatary a již jsou ve většině případů plně asimilováni. O druhé místo se dělí Uzbeká a Krymská diaspora. Obě diaspory mají podle Altinase ke 300 000 příslušníků. Uzbekou diasporu tvoří potomci těch, kteří byli odsunuti z Krymu a nová generace narozená již v Uzbekistánu. Krymskou diasporu tvoří repatriovaní Krymští Tataři. Rumunská diaspora má ke čtyřiceti tisícům příslušníků a bulharská ke dvaceti. Poslední diasporu tvoří USA s osmi tisíci příslušníky. I přes malý počet je americká diaspora velmi aktivní. Např. mezinárodní komise pro Krym má sídlo v hlavním městě USA.

2 Mapa diaspor ve světě (zdroj: International Committee for Crimea)

⁴³ Převzato z autory práce

⁴⁴ KEMAL ALTINTAS, Kemal. E-TATARS: VIRTUAL COMMUNITY OF THE CRIMEAN TATAR DIASPORA. *International Committee for Crimea* [online]. 2001 [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/scholarly/e-tatars.html>

4.3. 1 Krym

Pro uvedení čtenáře do problematiky je dobré zmínit, proč je a byl Krym vždy tak důležitým poloostrovem. Krym je poloostrov, který leží na jihu Ukrajiny a na severu Černého moře a díky své poloze je výhodný jak pro obchod tak vojensky. Je to poloostrov, který je v podstatě ostrovem. Z ukrajinské pevniny je přístupný pouze po nánosech písku, které jsou většinou široké pár metrů a do všech stran se rozléhá moře. Severní část je velmi nehostinná a tvoří jí vyschlá step. Pro přesun velkých armád je to nevhodné místo. Pro obchodování je to místo výborné z důvodu polohy uprostřed Černého moře, kam si mohly lodě jezdit doplnit zásoby nebo přeprodávat zboží. To je jeden z důvodů odvěkých rozkolů mezi carskou Rusí a Krymskými Tatary.

Na Krymu se během jeho historie vystřídalo velké množství civilizací. Díky jeho obchodně-válečně strategickému posazení v Černém moři Krym vzbuzoval zájem mnohých civilizací z řad těch historicky nejvýznamnějších. Mezi nejstarší obyvatele Krymu patří divoké kmeny Taurů a Skythů. Krym byl hlavní tepnou obchodů vedených přes Černé moře. Byl pomyslnou křižovatkou mezi Dálným východem a východní Evropou. Kdo ovládal Krym, ovládal obchod přes Černé moře. Navíc Krym se nabízel jako velmi úrodná oblast⁴⁵. Na severu Krymu také bylo mnoho ložisek železa.

Díky tomu všemu se Krym stával častým terčem vln osídlování. V 7. století před naším letopočtem začali Krym kolonizovat Řekové, kteří založili město Chersonésos. Krym postupně přešel pod nadvládu Římanů, Hunů, Byzantské říše, Mongolské říše⁴⁶, Osmanského chanátu, Tatarů a Ruska, pod kterou zůstal až do rozpadu Sovětského svazu v roce 1991.

⁴⁵ Úrodná oblast Krymu je především v jeho jižní části, kde roste výborně vinná réva.

⁴⁶ Za dob Čingischána a jeho mongolské hordy

I proto dnes na Krymu, který má 2 miliony obyvatel, žijí převážně Rusové. Hlavním městem Krymské autonomní republiky, která patří k Ukrajině, je Simferopol.⁴⁷ Během celého období, kdy vládli na Krymu Tataři, se neustále konaly nájezdy na carskou Rus. Krymští Tataři mají velmi bohatou historii, která by vydala na další samostatnou práci.

4. 3. 2 Statistiky ohledně Krymských Tatarů

Kvantifikace Krymských Tatarů je velmi důležitá pro interpretaci situace v dalších částech bakalářské práce. Kvantifikace se bude týkat především jazykového hlediska, identity, počtu, ekonomické a sociální situace.

První z dat, která máme k dispozici, jsou dostupná z Ukrajinského statistického úřadu⁴⁸. Poslední⁴⁹ census⁵⁰ byl proveden roku 2001, tudíž data nejsou k dnešnímu dni aktuální. Tento graf udává celkový počet Krymských Tatarů na Krymu a zároveň je rozděluje podle toho, jaký jazyk považují za mateřský.⁵¹

⁴⁷ 2012. *Informační prostor o všem co se týká Ukrajiny v českém jazyce*. Dostupné z www.ukrajina.tv [Citace: 25. březen 2012.]

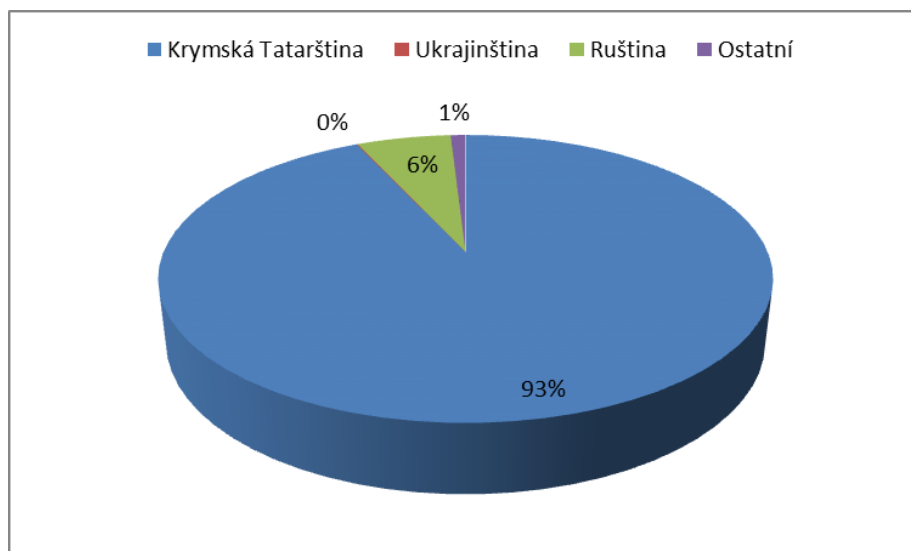
⁴⁸ (2001). *Státní výbor statistiky Ukrajiny. - Obyvatelstvo podle národnosti a jazyka*: dostupné online z http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/regions/select_reg5/?botton=cens_db&box=5.1W&kt=01&p=50&rz=1_1&rz_b=2_1%20%20&n_page=3 [cit. 2013-08-24].

⁴⁹ Autor tím má na mysli poslední census, který byl zpracován. Census z roku 2011 v době vypracování této práce ještě neměl dostupné výsledky.

⁵⁰ Census je termín označující celonárodní sčítání lidu, a jeho demografických údajů. (Sociální, ekonomické a etnické situace)

⁵¹ Mateřský jazyk není nutně považován za jazyk určený k primární domluvě nebo domluvě vůbec. Většina Krymských Tatarů je multilingviních. Reálně umí používat krymskou tatarštinu pouze 50 % Krymských Tatarů.

Počet Krymských Tatarů///Mateřský jazyk	Krymská Tatarština	Ukrajiniština	Ruština	Ostatní
243 433	226 380	114	14 443	2 277

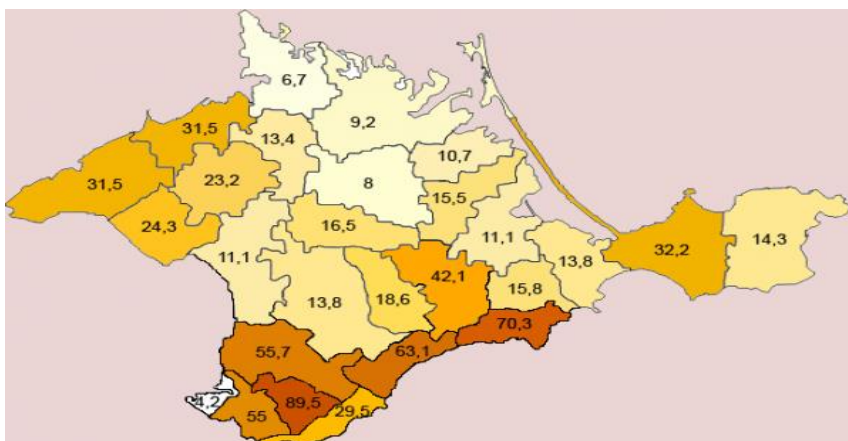

Graf 1 Mateřské jazyky podle Krym. Tatarů.(zdroj: Vlastní práce)

Z grafu je poznat, že většina Krymských Tatarů považuje za svoji mateřskou řeč krymskou tatarštinu – 93%. Ruštinu za svůj mateřský jazyk považuje až 6% Krymských Tatarů. Počet Krymských Tatarů považující ukrajiništinu za svůj rodný jazyk je zanedbatelný.

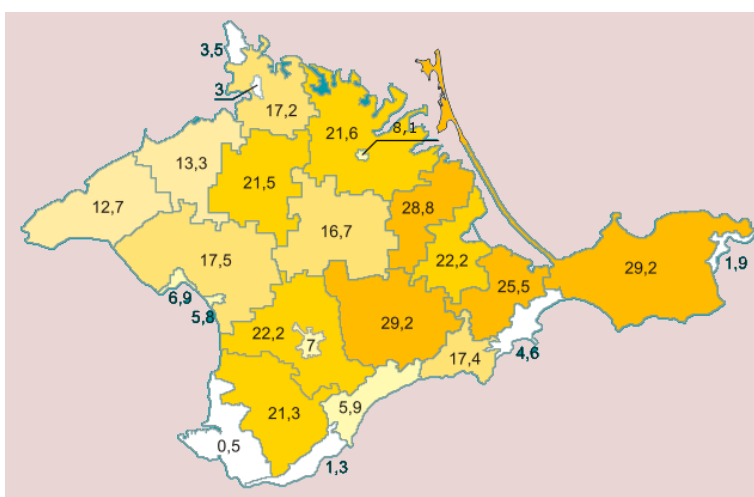
Jako další pramen statistických dat nám poslouží dva mapové grafy⁵², které rozdělují Krym do regionů a zabývají se počtem Krymských Tatarů v každém z nich. První Mapa reprezentuje osídlení v roce 1939, tedy těsně před válkou, v době, kdy Krymských Tatarů bylo na Krymu relativně dost. Odsun nastal až rokem 1944.

⁵² PERELTSVAIG, A. The Deportation and the Return of the Crimean Tatars—And the Controversial Issue of Collaboration with the Nazis. *Geocurrents* [online]. 2013 [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://www.geocurrents.info/cultural-geography/the-deportation-and-the-return-of-the-crimean-tatars-and-the-controversial-issue-of-collaboration-with-the-nazis>

Graf 2 Mapa osídlení Krymskými Tatary 1939 (zdroj: Pereltsvaig 2013)

Druhá mapa ukazuje stejné údaje, ale z roku 2001, přibližně 10 let od návratu Krymských Tatarů.

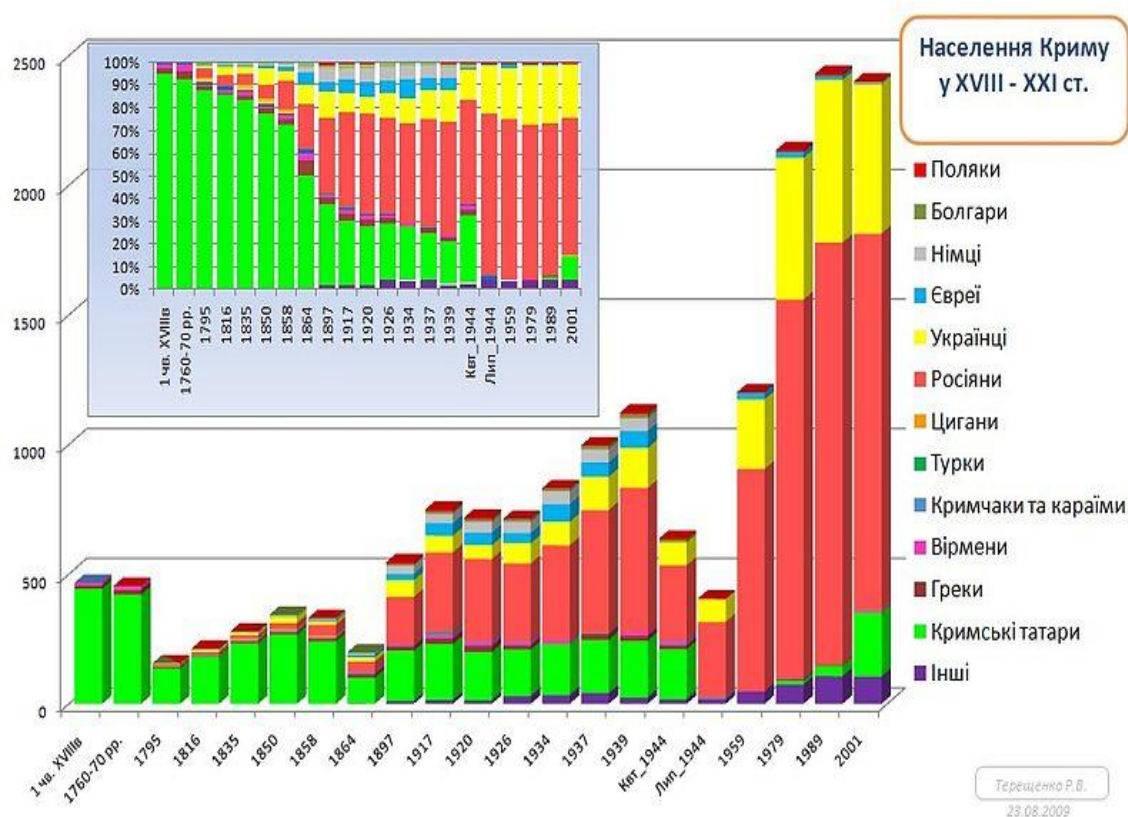

Graf 3 Mapa osídlení Krymskými Tatary, 2001. (zdroj: Pereltsvaig 2013)

Při porovnání obou mapových grafů je vidět mnoho rozdílů. Největší rozdíl můžeme považovat v celkovém počtu Krymských Tatarů. V roce 2001 je jejich počet téměř poloviční. Dalším důležitým zjištěním jsou regiony, které Krymští Tataři obývají. V roce 1939 žili převážně na jižním pobřeží a z části na západním pobřeží Krymu. Po návratu jim ukrajinská vláda odmítá vydat anebo prodat lukrativní⁵³ pozemky v těchto částech a většina Krymských

⁵³ Nalezneme zde nejznámější a nejbohatší města Krymu, jako je Jalta, Sevastopol atp.

Tatarů žije ve východní části Krymu. Z toho plyne velká frustrace Krymských Tatarů. Střed a severovýchodní část Krymu je velmi nehostinné území oproti bohatému pobřeží.

Graf 4 Změna osídlení na Krymu chronologicky podle etnik

Zelená barva představuje Krymské Tatary, žlutá barva reprezentuje Ukrajince a červená reprezentuje Rusy.

Tento graf⁵⁴ ukazuje, jak se v průběhu dějin měnila populace Krymských Tatarů na Krymu. Velmi dobře je vidět, jak velké události ovlivnily Krymské Tatary. První velký výkyv v celkovém počtu obyvatel a Krymských Tatarů je konec 18. století. V té době byl Krymský chanát poražen a Krymští Tataři museli utéct. Druhý velký výkyv se udál okolo roku 1864, kdy došlo ke druhé rusko-turecké válce, mnoho Krymských Tatarů bylo vyhnáno. Nejdůležitější pro výzkumnou otázku jsou ovšem výkyvy roku 1944 a konec 80. let 20. století. V roce 1944 došlo k odsunu Krymských Tatarů. Odsunuto bylo skoro 200 000 Krymských Tatarů. Na konci 80. let byla povolena repatriace Krymských Tatarů.

⁵⁴. Vlasti.net [online]. 2010 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z: <http://vlasti.net/news/103998>

Další data jsou ze stránek mezinárodní komise pro Krym⁵⁵ se sídlem ve Washingtonu, DC. Je to nezisková organizace zabývající se právy Krymských Tatarů na repatriaci a také revitalizaci a udržení své kultury na Krymu. Mezi její hlavní čtyři cíle patří rozšířit informace o aktuální sociální situaci a rozvoji kultury na Krymu, podpořit výzkum, organizovat výstavy a promítání filmů k propagaci původních obyvatel a kultur a jako poslední cíl je podpora projektů, které pomáhají obnovovat kulturu a mateřský jazyk.

Data byla původně publikovaná v časopisu *Yani Dunya*⁵⁶. Byla rozdělena do dvou článků nesoucích název *Návrat deportovaných Krymských Tatarů – statistiky*⁵⁷. Tato data jsou z roku 2005.

Celková populace	2 250 973
Krymští Tataři	257 754
Následující čísla udávají počet rodin	
Čeká na ubytování	5 993
Bydlení získané od vlády	3 093
Vlastními prostředky	36 221
Zakoupilo již existující domy	24 625
Postavilo vlastní domy	11 596
Bydlí na ubytovně	4 827
Bydlí v přechodném pronajatém bytě	14 580
Parcel připraveno pro novostavbu	47 948
Žije v nedokončené stavbě	35 995

Z těchto dat je vidět, že většina krymsko-tatarských rodin si našla bydlení sama bez pomoci státu. Zároveň velkou část tvoří rodiny žijící v pronajatých nebo nedokončených stavbách. Celkově tato čísla předznamenávají sociální nepokoje, kvůli sociální a ekonomické vyloučenosti velkého počtu rodin.

⁵⁵ INTERNATIONAL COMMITTEE FOR CRIMEA. ICC [online]. 2008 [cit. 2014-01-17].

Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/>

⁵⁶ Yani Dunya je Krymsko Tatarský týdeník, který se zajímá především o novinky z oblasti života a kultury.

⁵⁷ M. Osmanova: Yani Dunya, 9. Duben 2005, s. 3; 16 Duben. 2005, s. 4

Počet hustě osídlených mikroregionů Krymskými Tatary	300
S vodou	243
Elektrika	273
Štěrkované silnice	71%
Přírodní silnice (tráva, bahno)	64

Další zajímavou statistikou v týdeníku *Yani Dunya* dostupné z mezinárodní komise pro Krymské Tatary⁵⁸ je počet mikroregionů, které obývají Krymští Tataři. Z této statistiky vyplývá, že pouze 70 % Krymských Tatarů má přístup k vodě z vodovodní sítě. 27 regionů nemá přístup k pravidelným dodávkám elektrického proudu. Je to dáno především typem regionů osídlených Krymskými Tatary. Tyto regiony jsou velmi chudé a nehostinné.

4. 4 Historie Krymských Tatarů

Tato podkapitola si dává za úkol přinést čtenáři alespoň rámcový obraz o tom, co se stalo od doby osídlení Krymu Krymskými Tatary až po moderní historii. Historické hledisko je dobré zohlednit, jelikož z něho částečně pramení rozdílnost, vzájemné nepochopení dvou rozdílných kultur a především nevraživost. Války mezi Krymskými Tatary a Slovany neustaly až do 19. století.

4. 4. 1 Krymský Chanát

Krymští Tataři vznikli jako národ v době Krymského chanátu. Krymský chanát byl muslimský stát s turkickým jazykem a představoval jednu z nejvlivnějších mocností východní Evropy do začátku 18. století.⁵⁹ Vůdci Krymských Tatarů byli potomci

⁵⁸ INTERNATIONAL COMMITTEE FOR CRIMEA. ICC [online]. 2008 [cit. 2014-01-17].
Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/>

⁵⁹ Halil Inalcik. "Servile Labor in the Ottoman Empire" v A. Ascher, B. K. Kiraly, a T. Halasi-Kun (eds), *The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: The East European Pattern*, Brooklyn College, 1979

Čingischána, jako součást Zlaté Hordy⁶⁰. Krym byl jedním z hlavních obchodních uzlů středověké Evropy a Orientu. Největší městský trh Bilohirsk⁶¹ měl až ke sto tisícům obyvatel.

Horní polovina brány opevnění trhu Bilohirsk. (zdroj: autorská vlastní tvorba)

Krymští Tataři přijali islám během 14. století a Krym se stal jedním z center islámské civilizace. Podle Barona Iosifa Igelströma, bylo na Krymu v roce 1783 okolo šestnácti set mešit a náboženských škol. V hlavním městě Krymského chanátu Bachčisaraji postavil chán⁶² univerzitu a velký palác, což mělo obrovský význam pro vzdělanost lidí v oblasti. V roce 1475 se Krymský chanát dostal pod nadvládu Osmanské říše. To byl nakonec jeden z důvodů, proč Krymský chanát vydržel až do 18. století. Bez ochranné ruky Osmanské říše by jistě mnohem dříve padl proti Slovanům, kteří neustále pořádali nájezdy na území Krymského chanátu a bez podpory Osmanských vojsk by brzo přišli o svoji suverenitu.

⁶⁰ Zlatá horda je říše původním názvem Ulus Džučí případně Kipčácký chanát podle podmaněných Kipčaků. Byl to státní útvar, který vznikl roku 1242 jako součást mongolské veleříše na prostoru od východní Evropy až po Sibiř.

⁶¹ Byl to jeden z největších trhů na světě té doby. Měl obrovské hradby, které zůstaly jako poslední pozůstatek po tomto monumentálním městě. Jméno (bílá hora) dostal podle obrovského kamenného útvaru, který se noří ze stepi.

⁶² Chán je označení pro muslimského vladaře

4. 4. 2 Obchod s otroky

Do konce 17. století byli Krymští Tataři známí pro svoje časté nájezdy a drancování přilehlých oblastí, jako byla oblast dnešní Ukrajiny a Ruska.⁶³ Pro Krymský chanát byl jeden z hlavních zdrojů peněz obchod s otroky. Otroky prodávali převážně do Osmanské říše a na Střední východ. Podle A. G. Bostona bylo za dobu Krymského Chanátu odvedeno až na tři miliony slovanských otroků do arabských zemí při nájezdech zvaných „Sklizeň stepi“.⁶⁴ Bylo by ovšem vhodné zmínit, že i slovanští kozáci⁶⁵ neustále pořádali nájezdy na Krym a území Krymského chanátu.⁶⁶

4. 4. 3 Rusko-turecká válka

Rusko-turecká válka trvala 6 let od roku 1768 do roku 1774. Válka skončila porážkou Osmanské říše a podepsáním smlouvy *Küçük Kaynarca* 21. července 1774. Po válce musela Osmanská říše ustoupit od svých politických a obranných práv v Krymském Chanátu.⁶⁷ Po válce bylo mnoho Krymských Tatarů zmasakrováno anebo odvedeno na Sibiř. V roce 1783

⁶³ MATSUKI, Eizo. *The Crimean Tatars and their Russian-Captive Slaves : An Aspect of Muscovite-Crimean Relations in the 16th and 17th Centuries*. [online] 2006. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10086/14906> [citováno 18. 1. 2014]

⁶⁴ Andrew G. Boston (18. dubna 2005). "Black Slaves, Arab Masters". Frontpage Magazine.

⁶⁵ Kozáci byli ruští a ukrajinští jezdci na koních, kteří se vyznačovali tím, že byli svobodní a nebyli nevolníky.

⁶⁶ FISHER, Alan. *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*. London: Cambridge university press, 1970. ISBN 521 07681 1. s. 27 z cca. 150

⁶⁷ UYAR, Mesut a Edward J ERICKSON. *A military history of the Ottomans: from Osman to Atatürk*. Santa Barbara, Calif.: Praeger Security International/ABC-CLIO, c2009. ISBN 03-130-5603-X.

Rusové dobyli Krym a to byl definitivní konec Krymského chanátu, který bez ochranné ruky Osmanské říše neměl šanci.⁶⁸

4. 4. 4 Krymská lidová republika a Sovětský svaz

Od roku 1774 do roku 1917 proběhlo mnoho válek, ve kterých Krymští Tataři utrpěli velké ztráty. Jedná se zejména o Krymskou válku a o druhou Rusko-tureckou válku. Tato práce se nebude detailněji zabývat událostmi v tomto období, protože autor je nepovažuje za významné pro výzkumnou otázku. V prosinci roku 1917 po kolapsu Ruské říše vznikla na Krymu „Krymská lidová republika“ pod vedením Kurultaie⁶⁹. Byl to první muslimský stát na světě, který využíval demokratické a světské moci jako hlavní politické síly. Tento stát vydržel ovšem jen dva měsíce do ledna 1918, kdy se dostala pod nadvládu bolševiků pomocí velké ruské „Černomořské flotily“.⁷⁰ Černomořská flotila podporovala bolševickou revoluci v Rusku už od začátku.⁷¹

Do začátku druhé světové války byli aktivisté z krymsko-tatarské strany zavírání nebo posílání do dolů, jako političtí vězni. Dokumenty uvádí, že až polovina politicky aktivních Krymských Tatarů během 20. až poloviny 30. let minulého století byla zabita nebo odvedena do vězení. Podle krymsko-tatarské inteligence byla 10. léta 20. stol. pro Krymské Tatary kulturně nejproduktivnější. „*Edige Kirimal za relativně dobré období pro rozvoj tatarské*

⁶⁸ YILDIZ, Berat. *EMIGRATIONS FROM THE RUSSIAN EMPIRE TO THE OTTOMAN EMPIRE: AN ANALYSIS IN THE LIGHT OF THE NEW ARCHIVAL MATERIALS*. Ankara, 2006. Diplomová práce. BILKENT UNIVERSITY.

⁶⁹ Kurultai je turkické a mongolské označení pro schůzi nebo parlament

⁷⁰ History: Black Sea Fleet. In: *Ministerstvo obrany Ruské federace* [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné z:
http://eng.mil.ru/en/structure/forces/navy/associations/structure/forces/type/navy/black_sea/history.htm

⁷¹ POHL, Otto. Timeline. *ICCrimea* [online]. 2004 [cit. 2014-01-19]. Dostupné z:
<http://www.iccrimea.org/surgun/timeline.html>

*kultury označil léta 1923-1927.*⁷² Persekuce Krymských Tatarů pokračovaly až do začátku druhé světové války. Některé dokumenty uvádí, že až polovina Krymských Tatarů byla nějakým způsobem poslána z Krymu pryč v meziválečném období. Persekuce se netýkaly pouze Krymských Tatarů, ale také mnohých ostatních etnik a společenských skupin. Největší persekuce probíhaly vůči všem náboženským subjektům. Podle Pospelovskyho⁷³ bylo jen v roce 1937 zastřeleno na osmdesát pět tisíc služebníků pravoslavné církve.

Sovětský svaz během 30. let také často nechával ničit vinice a zemědělské statky Krymských Tatarů, kteří tak přicházeli o zdroje příjmů. Prohlubovali tak potravinovou krizi ve východní Evropě.

4. 4. 5 Druhá světová válka a její dopad na osud Krymských Tatarů

Na začátku války⁷⁴ v roce 1939 byli Krymští Tataři mobilizováni a tisíce mužů odvedeno na frontu. V roce 1941 vypovědělo Německo smlouvu a nečekaně napadlo Sovětský svaz. Poslední sovětskou základnou byla obrovská přístavní základna námořní flotily v Sevastopolu. V roce 1941 v bitvě o Sevastopol prohrála Černomořská flotila proti nacistickému Německu.⁷⁵ Tak se stalo, že byl Krym absolutně kontrolován nacisty. Na Krymu ovšem zůstalo mnoho sovětských vojáků, kteří byli ochotni bojovat partyzánským stylem boje. *“Během sedmi hodin proběhlo mnoho útoků na zásobovací trasy a tyto útoky probíhaly na Krymu každý den, řekl německý polní maršál Erich von Manstein*⁷⁶ *při*

⁷² Pargač, Jan. *Studia ethnologica: Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti* (2009), Nakladatelství Karolinum, 285 str. ISBN 978-80-246-1155-6 str. 11

⁷³ POSPIELOVSKY, Dimitry. *The Russian church under the Soviet regime, 1917-1982*. Crestwood, N.Y.: St. Vladimir's Seminary Press, 1984. ISBN 08-814-1033-0.

⁷⁴ Jednalo se o zimní válku proti Finsku.

⁷⁵ ERICKSON, John. *Stalin's war with Germany*. New Haven: Yale University Press, 1999. ISBN 03000781372. Str. 205

⁷⁶ Erich von Manstein vedl nacistické invazní vojsko na Krym

rozhovoru o válce v SSSR.”⁷⁷ Krym měl obrovský strategický význam pro nacistické Německo, a proto byl velmi brzy zabrán.

„Partyzánské jednotky ovšem také měly často za cíl vesnice, ve kterých žili Krymští Tataři, což bylo dáno spíše rasovou nesnášenlivostí nežli spoluprací s nacisty.“⁷⁸ Proti těmto partyzánským jednotkám vytvořilo nacistické Německo tzv. „Domobranu“. Tyto jednotky se skládaly z Krymských Tatarů podporujících nacisty. Otázka kolaborace s nacisty je stále velmi choulostivá i dnes. Některé dokumenty hovoří o tom, že domobrana měla 6000 členů až 20 000 členů, kteří měli za cíl bránit se partyzánským jednotkám.

Společnost byla rozdělena a na sovětské straně také bojovali Krymští Tataři. Mezi partyzánskými jednotkami na Krymu byli v počtu několika stovek. Celkově v Rudé armádě sloužilo až 20 000 Krymských Tatarů.⁷⁹

“V dubnu 1944, po dvou a půl letech německé okupace, získala sovětská armáda zpět kontrolu nad Krymem”⁸⁰ V té době vydává Stalin rozkaz k deportování Krymských Tatarů z Krymu do Uzbekistánu a ostatních států střední Asie. Důvod této deportace byla kolaborace Krymských Tatarů s nacisty.

⁷⁷ GRENKEVICH, Leonid D a David M GLANTZ. *The Soviet partisan movement, 1941-1944: a critical historiographical analysis*. Portland, OR: Frank Cass Publishers, xv, 368 p. ISBN 07-146-4428-5. Úvod – druhá světová válka.

⁷⁸ Brian Glyn Williams, *A Homeland Lost. Migration, the Diaspora Experience and the Forging of Crimean Tatar National Identity* (Ph.D. diss., University of Wisconsin, 1999), str. 535 Převzato z POHL, Otto. *The Deportation and Fate of the Crimean Tatars*. In: *International committee for crimea* [online]. 2000 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/scholarly/jopohl.html>

⁷⁹ FISHER, Alan W. *The Crimean Tatars*. 1st pbk. print. Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, 1987, xii, 264 s. ISBN 08-179-6662-5. Str. 161.

⁸⁰ CAMPANA, Aurélie. *Online encyclopedia of mass violence Sciences-Po, CERI/CNRS ; ed. by [scientific direction] Jacques Semelin* [online]. 2008 [cit. 2014-02-09]. ISSN ISSN 1961-9898. Dostupné z: <http://www.massviolence.org/PdfVersion?> Str. 2

4. 4. 6 Vydání rozkazů k deportaci a jejich odůvodnění

Velmi dobrou ucelenou představu o deportaci Krymských Tatarů a její odůvodnění nám podává odtajněný dokument^{81 82}, který obsahuje rozkaz od Stalina k provedení přesídlení.

„Během druhé světové války mnoho Krymských Tatarů zradilo matku zemi, opustili jednotky Rudé armády, které bránily Krym. Spojili se s nepřítelem a přidali se k dobrovolným armádním oddílům, které byly organizovány Němci pro boj proti Rudé armádě.“ Už ze začátku je patrné, co je udáváno za oficiální důvod pro deportaci. Mnohem větší pozornost by měla být věnována druhé části odůvodnění odsunu, který udává mnohem přesnější důvod.

„Tatarský národní výbor směřoval svoje aktivity k persekuci a útlaku ne-tatarského obyvatelstva Krymu a byl zapojen do příprav k separaci Krymu od Sovětského svazu vojenskou silou a s pomocí německých ozbrojených sil“. V této části je dobré se pozastavit nad větou o separaci Krymu od Sovětského svazu. Sovětský svaz přikládal Krymu obrovský vojenský význam. Díky poloze Krymu měl Sovětský svaz mnohem lepší přístup k Černému moři a přes Bospor a Dardanely k Středozemnímu moři.

Podle mnohých historiků je bezpečnostní politika státu hlavní důvod, proč chtěl mít Stalinův Sovětský svaz sympatizující obyvatele na Krymu. “Rozhodnutí k deportaci Krymských Tatarů mělo být hlavně důsledkem vývoje vztahů mezi Sovětským svazem a Tureckem začátkem roku 1944.”⁸³ Po celou historii se Rusko, případně Sovětský svaz obával

⁸¹KOENKER, Diane a Ronald D BACHMAN. *Revelations from the Russian archives: documents in English translation*. Washington, D.C.: Library of Congress, xxv, 808 p. ISBN 08-444-0891-3.

⁸² Dokument je také k nahlédnutí v příloze této bakalářské práce. Je v Anglickém jazyce. Autor přeložil a zakomponoval do této práce pouze části, kterým přikládal vysokou důležitost.

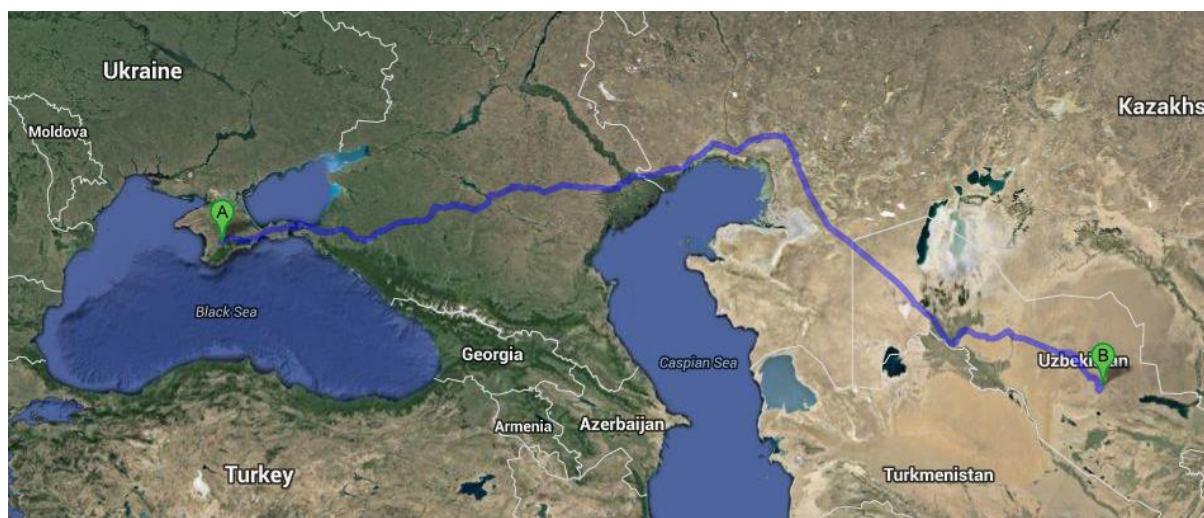
⁸³ CAMPANA, Aurélie. *Online encyclopedia of mass violence Sciences-Po, CERI/CNRS ; ed. by [scientific direction] Jacques Semelin* [online]. 2008 [cit. 2014-02-09]. 10. str. ISSN 1961-9898. Dostupné z: <http://www.massviolence.org/PdfVersion?> Str. 7

odtrhnutí se Krymu od ruské nadvlády a jeho připojení k Turecku nebo vytvoření velmi blízkého spojení. V ruském Krymu by o spojení s Tureckem nikdo nestál.

4. 4. 7 Průběh odsunu

Z příkazu se dozvíme: *Všichni Tataři budou vyhoštěni z území Krymu a natrvalo přemístěni jako „speciální osadníci“ do regionů Uzbeké sovětské socialistické republiky. Přesídlení má za úkol komisariát vnitřních záležitostí⁸⁴. Přesídlení musí být dokončeno s prvním červnem 1944. Na vyhoštění dostala NKVD k dispozici třicet dva tisíc mužů.*

Vojáci v noci obklíčili domy, ve kterých žili Krymští Tataři. Když do nich vstoupili, dali Krymským Tatarům pár minut na sbalení svých základních věcí. Většina neměla ani 5 minut na sbalení a mnoho Krymských Tatarů odjíždělo ve svém spacím úboru. Odsun byl velmi problematický a nastalo zde mnoho problémů, které budou předloženy v průběhu podkapitoly. „Speciální osadníci“ měli být odvezeni dobytčáky⁸⁵. Ženy, děti a staří lidé byli posláni dvoupatrovými dobytčáky převážně do Uzbekistánu, vlak nezastavoval a jel přímo.⁸⁶

Cesta vlaku, dlouhá cca 3000 km. Zdroj Google, maps inc. Upraveno autorem.

⁸⁴ V budoucnu známé jako KGB.

⁸⁵ Dobytčák je vagon běžně používaný pro přepravu dobytka. V každém bylo převáženo až 120 Krymských Tatarů v podmínkách skoro neslučitelných se životem.

⁸⁶ Převzato z Forst, Martinovský.

V příkazu pro deportaci je napsáno, že každý vagon měl být vybaven lékařem a zdravotním personálem v počtu alespoň dvou sester. S tím měla být také zajištěna dostatečná dodávka potřebných léků, aby byla umožněna první pomoc a lékařská péče. Dále měla být zajištěna dodávka teplého jídla a vařící vody na denním pořádku. Oficiální příkaz *Na Krymské Tatary* popsal přesídlení, pojmenované v krymské tatarštině vyhnanství, jako velmi humánní proces. Realita ovšem byla podle vzpomínek obětí naprosto odlišná a strašlivá.⁸⁷

Hned první problémy nastaly už na nádraží. Krymsko-tatarská žena nesměla opustit svoji rodnou zem dokonce i svůj rodný dům, dokud se nevдалa. Mnoho dívek bylo svobodných, a proto na nádraží konali Krymští Tataři mnoho svateb. Zároveň svatbu musel posvětit otec dívky. Ve většině případů byli otcové ve válce. Když někdo při cestě zemřel, byl vyhozen za jízdy ven bez jakýchkoliv pohřebních rituálů. To bylo pro Krymské Tatary velmi těžce snesitelné, protože mají velkou úctu ke starším a ke své víře, kterou je islám.⁸⁸ Všechny tyto problémy zanechaly u Krymských Tatarů psychická traumata.

Po deportaci byly hlavní monumenty a místa, která představovala Krymské Tatary zničena. Knihy o Krymských Tatarech nebo knihy od krymsko-tatarských autorů byly spáleny anebo odstraněny z knihoven. Názvy míst byly porušeny.⁸⁹

4. 4. 7 V Uzbekistánu

V Uzbekistánu mezitím probíhala propaganda proti Tatarům, kterou nařídil sám Stalin.⁹⁰ Krymští Tataři byli umístěni do speciálních táborů. V táborech panoval velmi přísný

⁸⁷ PERELTSVAIG, Asya. The Deportation and the Return of the Crimean Tatars—And the Controversial Issue of Collaboration with the Nazis. *Geocurrents* [online]. 2013 [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://www.geocurrents.info/cultural-geography/the-deportation-and-the-return-of-the-crimean-tatars-and-the-controversial-issue-of-collaboration-with-the-nazis>

⁸⁸ Převzato z FORST a MARTINOVSKÝ. *Krymští Tataři na Krymu*. [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=krymsti_tatari_na_krymu

⁸⁹ Campana str . 2.

režim. Nemohli se vzdálit dál než na pět kilometrů od místa pobytu a jednou až dvakrát do měsíce se museli nahlásit na místní úřad NKVD.⁸⁰ Propaganda v Uzbekistánu byla velmi účinná a Uzbekové na Krymské Tatary nahlíželi velmi špatně. Nikdo jim z uzbecké strany nepodal pomocnou ruku. Uzbekové odmítali dávat práci úměrné kvalifikaci Krymských Tatarů.

V táborech měli Krymští Tataři dostávat přiděl jídla do začátku, také měli dostat materiál na stavbu nových budov a právo na půjčku v hodnotě pěti tisíc rublů na sedm let. Dále mělo být zajištěno, že dostanou ornou půdu o stejné rozloze, jako vlastnili na Krymu. Nic takového se nedělo. Krymští Tataři dostávali minimum jídla. Nedostali materiál ani půjčku.

Např. vypovídající Niyara Asaba vzpomínala, jaký byl odsun a život v táboře. V té době ji bylo šest let. *Při odsunu byla se svojí matkou a pěti sourozenci zatímco její otec bojoval na frontě. Dostávali jen dvě stě gramů chleba na den pro celou rodinu. Na zimu si postavili příbytky, ve kterých žilo až 50 lidí. Do konce prvního roku v Uzbekistánu ji zemřeli tři sourozenci na podvýživu. Její matka musela pracovat v uhelném dole, aby vydělala alespoň na jídlo pro své děti. Celkově během prvního roku zemřelo ke sto tisícům přesídlených obyvatel.*

Tento obraz přežívání v Uzbekistánu dokresluje výpověď informátora Aliho. *Moje babička si s sebou vzala zlaté mince. Jednu takovou minci dokázala vyměnit za bochník chleba.*

4. 4. 8 Smrt Stalina a období naděje

V roce 1953 umírá Stalin a mezi vystěhovanými národy vzrůstá naděje na repatriaci. Nikita Chruščov povolil svobodu pohybu a zrušil omezení pro přesídlená etnika. Mnoho

⁸⁰ CAMPANA, Aurélie. *Online encyclopedia of mass violence Sciences-Po, CERI/CNRS ; ed. by [scientific direction] Jacques Semelin* [online]. 2008 [cit. 2014-02-09]. 10. str. ISSN 1961-9898. Dostupné z: <http://www.massviolence.org/PdfVersion?> Str. 4

přesídlených etnik bylo repatriováno. Podle Pargače⁹¹ se ovšem repatriace netýkala tří etnik: Krymských Tatarů, meschetštiských Turků a volžských Němců. To zapříčinilo rozvinutí velmi silného národního hnutí.

Konečně v roce 1956, i když neoficiálně, byla celá krymsko-tatarská diaspora zproštěna od “speciálních” zákazů.⁹² Toho docílila především díky demonstracím. Repatriace ovšem neprobíhala tak, jak by si ji Krymští Tataři představovali. Pro povolení odjet na Krym museli Krymští Tataři mít potvrzení o zajištěném pracovním místě na Krymu. Takové povolení nebylo skoro možné sehnat.

4. 5 Repatriace a integrace

S rozpadem Sovětského svazu se začali Krymští Tataři repatriovat. Ze začátku repatriace probíhala pomalu. Krymští Tataři nebyli moc vítáni. Vláda dokonce zakázala prodej pozemků nebo domů Krymským Tatarům a sama jim nabízela pozemky za trojnásobek jejich reálné ceny. To bylo pro většinu Krymských Tatarů finančně nedosažitelné.

Asan Urkumet líčil odjezd z Uzbekistánu jako velmi nepromyšlený. Většina Krymských Tatarů prodala vše, co měla. To podle něj zapříčinilo obrovskou přehlcnost realitního trhu, domy se prodávaly hluboce pod cenou, a proto podle něj neměli Krymští Tataři peníze.

Skupina Krymských Tatarů vzpomínala jaké to bylo, když přijeli na Krym. Žádali prvně o navrácení svých bývalých obydlí. V tom jim vláda nemohla vyhovět, jelikož tato obydlí byla obsazena Rusy. Žádali tedy o pozemky, na kterých by mohli začít stavět nové

⁹¹ Pargač, Jan. *Studia ethnologica: Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti* (2009), Nakladatelství Karolinum, 285 str. ISBN 978-80-246-1155-6 str. 16

⁹² KATCHANOVSKI, Ivan. *Small Nations but Great Differences: Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and the Gagauz* University of Scotland 2005 877-899 s. ISSN 0966-8136 str. 31.

domovy. Vláda vše zamítla a Krymští Tataři začali s černými stavbami. Po čase přijely buldozery a všechny stavby zbořily.

3 Jedny z mnoha krymsko-tatarských domů, které obývá ruské etnikum (zdroj: autorská tvorba)

Respondent Ali vzpomínal, jak se jeho rodina na Krym vrátila v polovině 90. let. Říká: *vláda nevytvořila dostatečně vyhovující podmínky pro návrat Krymských Tatarů. Tataři se vraceli, ale jejich domy již obývali Rusové. V Aluště je dům, který kdysi patřil pradědovi a dnes mi nenáleží, přestože mám k němu všechny dokumenty o tom, že před deportací patřil mému pradědovi.*

V prosinci 1998 posvětil parlament novou ústavu autonomní republiky Krym. Tato nová ústava vyčlenila Krymské Tatary z veřejného a politického života.

Podle Rustafa Ablyatifova⁹³ byli Krymští Tataři nespokojeni s ústavou ze tří důvodů:

- 1) Neuznává Krymské Tatary, Karaimy a Krymčaky jako původní obyvatele Krymu
- 2) Nelegitimizuje Kurultaj a Mejlis.

⁹³ ABLYATIFOV, Rustem. *The Access of Crimean Tatars to Public Services on Regional and Local Level in the Context of Elections of 2002 in Ukraine*. Kyjev, 2003. Paper for 11th NISPACE Annual Conference str 4.

3) Nezajišťuje efektivní reprezentaci Krymských Tatarů jako součásti vládní moci na Krymu (kvóty pro garantované reprezentanty Krymských Tatarů byly zrušeny během voleb v roce 1998) .

V roce 1999 uspořádali Krymští Tataři pochod z mnoha obcí a měst celého Krymu do hlavního města, Simferopolu. Pochod měl mnoho cílů, kterých chtěli dosáhnout: medializování problémů Krymských Tatarů, upozornění na to, že Krymští Tataři nechtějí násilí, pouze rovnoprávnost. Dále chtěli ukázat majoritní společnosti, že jsou zpět na Krymu a chtějí zde žít pospolu tak, aby se žádná kultura neomezovala. Pochod byl podle názoru Krymských Tatarů úspěšný a mnoho lidí si více uvědomovalo situaci a začali tak nahlížet lépe na Krymské Tatary.

Situace zapojení Krymských Tatarů do politiky na Krymu pomocí mejlisu během 90. let nepřinášela žádné uspokojení. Podle Shevelové⁹⁴ měl právě pochod z roku 1999 největší vliv. Ukrajinský prezident v reakci podepsal dekret, který legitimizoval prezidentskou Krymsko-Tatarskou poradenskou radu. Radu tvoří třicet tři členů Mejlis a její hlavou byl Mustafa Džamilov. Tento dekret ovšem nebyl podpořen do dnešní doby zákonem, ale i přesto se bere mezi Krymskými Tatary jako de-facto právní dokument, který jim zajišťuje možnost do nějaké míry ovlivňovat politiku.

⁹⁴ SHEVEL, Oxana. Crimean Tatars and the Ukrainian state: the challenge of politics, the use of law, and the meaning of rhetoric. *International Committee for Crimea* [online]. 2000 [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/scholarly/oshevel.html>

4 Pochod roku 1999 (zdroj: Os. sbírka správce webových stránek)

V novém tisíciletí se začala vláda o Krymské Tatary zajímat mnohem více. Lidé, kteří postavili domy načerno, získali zpětně povolení a pozemky pod nimi byly státem darovány vlastníkům domů na těchto pozemcích. Ze statistik sice vyplývá, že většina Krymských Tatarů by stále potřebovala pomoci, co se týče obydlí, ale vzhledem k ekonomické situaci Krymu, nelze očekávat, že by vláda mohla nabídnout více bytů.

Největšími problémy, kterým v novém tisíciletí Krymští Tataři čelí, je nezaměstnanost a problémy se získáním občanství. Nezaměstnanost je nejen způsobena tím, že celková situace na Krymu je podle informátorů v tomto ohledu velmi špatná. Ovšem podle Ukrajinského statistického úřadu je na Krymu pouze 6 % nezaměstnanost. Podle Krymských Tatarů je v jejich etniku nezaměstnaných až 50 % příslušníků.

Mustafa Asaba hovořil o diskriminaci při výběru zaměstnanců. Mnohdy prý lépe kvalifikovaní Krymští Tataři nedostanou pozici jen z důvodu své etnické identity. Podle něj to platí hlavně mimo větší města, jako jsou Sevastopol nebo Simferopol. Tento jev potvrdilo více informátorů.

Ajder: Moje matka řekla, co všechno umí, kde všude pracovala a vedoucí pohovoru vypadal velmi potěšen a zaujat. Pak se zeptal na příjmení, z kterého zjistil její národnost. Rázem se vše změnilo a začal předstírat, že bylo místo náhle obsazeno někým jiným. Dnes je to o něco lepší, někteří lidé nás sice stále nechtějí přijímat, ale je zde i dost lidí co s námi

*mají dobré zkušenosti, protože jsme pracovití. Někteří nás dokonce upřednostňují před Rusy, protože se často stává, že Rusové druhý den po výplatě nepřijdou několik týdnů do práce, dokud neutratí všechny peníze, a pak hledají práci znovu.*⁹⁵

Celkově se situace podle výpovědí zlepšuje. V roce 2012 byl uznán zákon, který uzákoňuje používání krymské tatarštiny, jakožto jazyka menšiny, co má víc než 10 % zastoupení v regionu. Krymská Tatarština získala status regionálního jazyka. Tento zákon byl zrušen v roce 2014⁹⁶ po převratu a svržení vlády prezidenta Janukovyče.

4.6 Jazyk

Krymská tatarština je kodifikovaný⁹⁷ turkický jazyk. Podle Agera⁹⁸ mluví krymskou tatarštinou okolo tří set tisíc mluvčích nacházejících se hlavně v Uzbekistánu, na Krymu, Střední Asii, Rumunsku, Bulharsku a také v Turecku. Velkou zvláštností je změna abecedy používané v historii. Podle Agera byla používána arabská písmo, od roku 1928 do 1938 latinka, za dob Sovětského svazu se užívalo cyrilice a po roce devadesát se Krymští Tataři vrátili zpět k latince.

Jako svůj rodný jazyk považuje krymskou tatarštinu až 93 % Krymských Tatarů. Je zde vidět velké uvědomění si spojitosti jazyka s etnickou identitou, ovšem neznamená to, že používají krymskou tatarštinu k běžné domluvě. Statistika je v tomto případě velmi zavádějící, tento jazyk je schopno užívat okolo 50 % obyvatel krymsko-tatarského etnika. Respondent Asam na otázku „Mluvíte doma tatarštinou?“ odpověděl:

⁹⁵ Převzato z http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=krymsti_tatari_na_krymu

⁹⁶ Bulharsko, Maďarsko a Rumunsko odsoudily zrušení zákona o jazycích na Ukrajině. *Hlas Ruska* [online]. 2014 [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: http://czech.ruvr.ru/2014_02_26/Bulharsko-Madarsko-a-Rumunsko-odsoudily-zruseni-zakona-o-jazycich-na-Ukrajine/

⁹⁷ Kodifikovaný jazyk představuje jazyk, který má sepsaná gramatická pravidla.

⁹⁸ AGER, Simon. Qırımtatar tili. *Omniplot* [online]. [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://www.omniplot.com/writing/crimeantatar.php>

„Ano samozřejmě, otec říká, ať doma vždy mluvíme mateřským jazykem, je to velice důležité. Pokud prarodiče a rodiče nebudou říkat svým dětem, aby mluvily mateřským jazykem, tak oni nebudou. Mám i nějaké přátele, kteří neumí mluvit tatarsky a je to jen kvůli tomu, že jim to rodiče neříkají. Pokud zapomeneme náš mateřský jazyk, tak už nebudeme národ. A proto jsou pro nás důležité národní školy a mateřské školky. Někteří rodiče nechtějí, aby jejich děti mluvily tatarsky, aby se co nejméně lišily od ostatních a lépe se asimilovaly, to je podle mě hrozné, to není východisko.“⁹⁹

Velmi běžná praxe bývá ponechání si ruského jména případně dávání ruských jmen dětem. Související problém s nízkým počtem aktivních mluvčích byla neochota krymsko-tatarských rodičů učit své děti krymské tatarštině v Uzbekistánu. Generace, která vyrostla z těchto dětí, neumí mluvit krymskou tatarštinou i když chtějí. Krymští Tataři si uvědomují, že musí vytvořit instituce pro výuku svého jazyka.

4. 7 Školy a vzdělávání

K zachování krymsko-tatarské kultury a umocnění semknutí menšiny je zapotřebí začít u dětí, a to si Krymští Tataři moc dobře uvědomují. Proto byla výstavba škol, které budou provádět výuku v krymské-tatarštině, skoro nezbytností. Škola, která byla navštívena autorem, byla postavena částečně z příspěvků komunity a částečně od sponzorů i se zapojením švédské Mezinárodní Agentury pro Rozvoj a UNDP. Přesný počet takovýchto škol není znám. Podle informátorů by jich mělo být okolo deseti.

V současné době se vyučují běžné předměty srovnatelné s osnovami pro základní školy v České republice a začíná se i s výukou anglického jazyka, což je určitě krok správným směrem. K výuce slouží nové učebnice. Učební prostory působí běžným evropským dojmem.

Krymští Tataři, co navštěvují tuto základní školu, mají výborné výsledky v porovnání s žáky z ruských škol. Ve volném čase se učí krymsko-tatarské kultuře a jazyku. Většina předmětů se vyučuje stále v ruštině, protože neexistují učebnice v krymské tatarštině. Žáci se učí krymskou tatarštinu jako samostatný předmět.

⁹⁹ Převzato z Forst, Martinovský

Se základními školami tohoto typu vyvstává problém při přechodu na vyšší stupeň vzdělání. Studenti mají problém s přechodem na ruskojazyčnou výuku v některých předmětech. Střední školy s výukou v krymské tatarštině ještě neexistují.

Na Krymu také existují internátní chlapecké náboženské školy. V těchto školách je hlavním cílem naučit se vykládat Korán. Školy jsou financovány z tureckých fondů. Učitelé v nich jsou převážně Turci. Ze studentů těchto škol by měli být imámové v krymských mešitách. Dále by se z některých studentů měla stát krymsko-tatarská intelektuální elita, která bude mít za cíl vytvářet lepší podmínky pro etnikum a tak i pro mezinárodní vztahy s Tureckem.

4. 8 Média a film

V historii měli Krymští Tataři pouze přístup k tiskovinám a knihám. Podle Fishera¹⁰⁰ měli okolo roku 1920 na Krymu minimálně dvoje noviny, které se zabývaly politickou situací a snažily se propagovat pravicově extrémistické strany Krymských Tatarů. K těmto plátkům existovaly i protipóly, které byly většinou proruské. Během období deportace a přesídlení měli Krymští Tataři zakázáno vydávat jakékoliv noviny až do uvolnění zákazů v Uzbekistánu.

V roce 2013 vznikl první film v krymské tatarštině. Název je Haytarma.¹⁰¹ Film líčí příběh Krymsko-Tatarského pilota a hrdiny Sovětského svazu Amet-Khan Sultana v pozadí událostí, které se odehrály roku 1944. Měl velmi dobré ohlasy. Kyiv post o něm píše jako o filmu, který musí vidět všichni nadšenci do historie.¹⁰²

¹⁰⁰ FISHER, Alan W. *The Crimean Tatars*. 1st pbk. print. Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, 1987, xii, 264 s. ISBN 08-179-6662-5. Str. 128

¹⁰¹ V překladu haytarma znamená návrat.

¹⁰² GRYTSENKO, Oksana. 'Haytarma', the first Crimean Tatar movie, is a must-see for history enthusiasts. *Kyiv-post* [online]. 2013 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z: <http://www.kyivpost.com/guide/movies/haytarma-the-first-crimean-tatar-movie-is-a-must-see-for-history-enthusiasts-326698.html>

Dále mají Krymští Tataři měsíčníky, které informují o posledních událostech na Krymu a ve světě ve vztahu ke Krymským Tatarům. Mají rádiové stanice, které vysílají Krymsko-Tatarské písně a zprávy v krymské tatarštině. Většina médií je ovšem v ruštině, aby si je mohlo přečíst i ruské etnikum a díky tomu lépe pochopit Krymské Tatary a vylepšit tak vzájemné vztahy. Obrovský nárůst také zažívá internetové zpravodajství, kde se v poslední době soustředí největší počet mediálních kanálů určených Krymským Tatarům.

4. 9 Náboženství

Náboženství je důležitá součást každého etnika. Krymští Tataři jsou neortopraxní¹⁰³ muslimové. Sami o sobě mluví jako o „poevropštěných“ muslimech. Mají mnohem uvolněnější pravidla, ženy nenosí burku, a to ani do mešity. Existují pouze monogamní sňatky, což je dáno také ukrajinskou legislativou. Ovšem podle Mustafa Asaba, pokud by nějaký Krymský Tatar chtěl vyznávat jinou víru, musel by se přestat prezentovat jako Krymský Tatar. Na takových příkladech je vidět, z jak velké části je náboženská identita propojena s identitou etnickou.

Důležitou součástí islámu jsou mešity. Mešit před odsunem bylo přes tisíc. V době existence Sovětského svazu byla většina mešit zbořena a materiál použit na výstavbu domů. Ze zbytku mešit byly vytvořeny velmi často noční kluby. Po návratu Krymští Tataři pořádají veřejné sbírky na stavbu nových anebo opravu zdevastovaných mešit. Podle Islámského průvodce Ukrajinou¹⁰⁴ je na Krymu 156 mešit. Autor práce při návštěvě mešit v Simferopolu napočítal v průměru 200 návštěvníků bohoslužby. Mešit je málo a jejich kapacita je nedostačující. V roce 1944 jich bylo podle *Unrepresented Nations and Peoples Organization*¹⁰⁵ okolo sedmnácti set.

¹⁰³ Ortopraxe je pojem, který označuje přísné dodržování zásad a tradic vybraného ideového směru.

¹⁰⁴ Islamic guide to Ukraine. [online]. 2009 [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://imuslim.net/index.php>

¹⁰⁵ HUMAN RIGHTS IN CRIMEA. *Unrepresented Nations and Peoples Organization* [online]. [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://www.unpo.org/downloads/278.pdf>

Při rozhovorech se většina Krymských Tatarů hlásí k aktivnímu islámu. Realita je ovšem jiná, především generace narozená na počátku devadesátých let nenavštěvuje bohoslužby aktivně. Při otázkách „kolikrát navštěvujete bohoslužbu?“ většinou odpoví, že bohoslužbu navštěvují jen při důležitých svátcích. Je to dáno především tím, že má mladší generace za vzor západní svět a víru nepovažují za důležitou.

5 Mešita Uskut. (zdroj: sbírka A. Urkumeta)

Mešita ve městě Uskut¹⁰⁶ těsně před deportací Krymských Tatarů do Uzbekistánu. Po deportaci se z mešity stal noční klub.¹⁰⁷

Velký rozdíl podle věku v přístupu k víře byl také znát na frekvenci snahy Krymských Tatarů přemluvit autora, aby konvertoval k islámu. Starší generace velmi často zmiňuje boha a porovnává křesťanství s islámem. Mladší generace až na jednu výjimku nemluvila o své víře a žádným způsobem se ji nesnažila šířit.

¹⁰⁶ Město Uskut, které leží na pobřeží Černého moře, mělo v té době 6000 obyvatel a z toho byla většina Krymských Tatarů. Vlastnili zde mnoho vinohradů a žili především ze zemědělství

¹⁰⁷ Převzato z Forst, Martinovský

6 Mešita Uskut po návratu. (zdroj: sbírka A. Urkumeta)

Mešita v Uskutu po začátku oprav. Opravy byly financovány z veřejné sbírky.

5. Závěr

Hlavním cílem bylo zjistit současnou situaci Krymských Tatarů na Krymu pomocí dvou etap terénního výzkumu. Díky rozhovorům bylo nashromážděno dostatek informací, které byly zahrnuty v této práci.

Krymská diaspora Krymských Tatarů si vede v posledních letech relativně dobře. Po návratu byla velmi utlačovaná a členové se cítili na Krymu jako turisté, ne původní obyvatelé. I přesto, že přibližně polovina etnika se snaží asimilovat do dominantní společnosti, tak zbývající části se velmi dobře daří udržovat si svoji unikátní kulturu. Překonali počáteční obtíže a po začátku nového tisíciletí se snaží dále rozvíjet svoji kulturu. Pomocí veřejných sbírek a dotací staví nové mešity a náboženské školy. Největší mešita pro dva tisíce lidí bude brzo dokončena v Simferopolu.

Krymská tatarština jako turkický jazyk má velkou budoucnost díky blízkosti Turecka. Počet mluvčích není ideální, na revitalizaci ovšem plně dostačuje. Pro revitalizaci jazyka dělají Krymští Tataři mnoho. Hlavně vznik škol a učení nové generace tomuto jazyku je cesta

do budoucna. První film v krymské tatarštině vzniklý v roce 2013 utvrzuje ve velké snaze zvýšit počet mluvčích jazyka.

Zkoumané etnikum se také snaží získat lepší postavení v krymské politice, a to především pomocí Mejlisu, který má čím dál větší vliv. Dříve nebyl uznáván jako reprezentativní orgán Krymských Tatarů. To se změnilo díky poklidným protestním pochodům, které nenechaly dlouho čekat na svoji odezvu.

Hlavní výzkumná otázka zněla: Zlepšuje se situace při integraci Krymských Tatarů od jejich návratu ze Střední Asie? V kontextu posledních událostí, které se odehrály na přelomu roku 2013 a 2014 na Ukrajině lze jen doufat, že integrace Krymských Tatarů se výrazně nezhorší a bude jim umožněno žít vedle ostatních etnik v přátelském prostředí. Do roku 2013 se jazykové, náboženské a politické aspekty zlepšovaly pomalu, ale celkem pravidelně. Sociální aspekt je velmi složitý a v poslední době se členové etnika stali cílem rasových útoků. Jako největší prohru pro Krymské Tatary posledních pěti let lze brát zrušení zákona v roce 2014 o jazycích menšin, který zapříčinil ztrátu statutu regionálního jazyka pro krymskou tatarštinu

Je důležité si uvědomit, že Krymští Tataři si ve své historii prošli mnoha obdobími, která je mohla zlomit a jako etnikum mohli zaniknout, ale vždy se vyrovnali se všemi překážkami a dokázali si udržet svoji kulturu, jazyk a nakonec se úspěšně repatriovat.

6. Seznam použité literatury

1. ABLYATIFOV, Rustem. *The Access of Crimean Tatars to Public Services on Regional and Local Level in the Context of Elections of 2002 in Ukraine*. Kyjev, 2003. Paper for 11th NISPAcee Annual Conference: 21. str.
2. ARMSTRONG, John A. *Nations before nationalism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2008, 315 s. ISBN 08-078-9607-1.
3. ERICKSON, John. *Stalin's war with Germany*. New Haven: Yale University Press, 1999. ISBN 03000781372. 600. Str.
4. FISHER, Alan. *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*. London: Cambridge university press, 1970. ISBN 521 07681 1. s. cca. 150
5. FISHER, Alan W. *The Crimean Tatars*. 1st pbk. print. Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, 1987, xii, 264 s. ISBN 08-179-6662-5.
6. GRENKEVICH, Leonid D a David M GLANTZ. *The Soviet partisan movement, 1941-1944: a critical historicographical analysis*. Portland, OR: Frank Cass Publishers, xv, 368 p. ISBN 07-146-4428-5.
7. Halil Inalcik. "Servile Labor in the Ottoman Empire" v A. Ascher, B. K. Kiraly, a T. Halasi-Kun (eds), *The Mutual Effects of the Islamic a Judeo-Christian Worlds: The East European Pattern*, Brooklyn College, 1979
8. HCNM. *The integration of formerly deported people in Crimea, Ukraine: Needs assessment*. OSCE High Commissioner on National Minorities, Netherlands 2013. 55 str. ISBN/EAN: 978-90-75989-15-1
9. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
10. HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 315 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 978-807-4190-100.
11. JUPP, Victor. *The Sage Dictionary of Social Research Methods*. 2. vyd. Londýn: Sage, 2006. ISBN 10 0 7619 6297 2.

12. KATCHANOVSKI, Ivan. *Small Nations but Great Differences: Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and the Gagauz* University of Scotland 2005 877-899 s. ISSN 0966-8136
13. KOENKER, Diane a Ronald D BACHMAN. *Revelations from the Russian archives: documents in English translation*. Washington, D.C.: Library of Congress, xxv, 808 p. ISBN 08-444-0891-3.
14. KULLBERG, Anssi. *The Forgotten minorities of Eastern Europe: the history and today of selected ethnic groups in five countries*. Helsinki: East-West Books, 2004, 250 s. ISBN 978-952-9168-088.
15. Kvale, Steinar: *InterViews*. London: SAGE Publications Ltd., 1996, 326 s. ISBN 0-8039-5819-6.
16. MATSUKI, Eizo. *The Crimean Tatars and their Russian-Captive Slaves : An Aspect of Muscovite-Crimean Relations in the 16th and 17th Centuries*. 2006. Dostupné online z: <http://hdl.handle.net/10086/14906>
17. MORGAN, David L, Richard A KRUEGER a Jean A KING. SAGE PUBLICATIONS, Inc. *Focus group kit: Guidebook*. 1997. vyd. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, c1998, 6 v. ISBN 07-619-0760-2.
18. NEKVAPIL, Jiří, Marián SLOBODA a Peter WAGNER. *Mnohojazyčnost v České republice: základní informace*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 117 s. ISBN 978-807-1065-814.
19. Pargač, Jan. *Studia ethnologica: Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti* (2009), Nakladatelství Karolínium, 285 str. ISBN 978-80-246-1155-6
20. POSPIELOVSKY, Dimitry. *The Russian church under the Soviet regime, 1917-1982*. Crestwood, N.Y.: St. Vladimir's Seminary Press, 1984. ISBN 08-814-1033-0.
21. SMITH, A. *National Identity*; W. Bloom, *Personal Identity, National Identity, and International Relations*, Cambridge 1990; B. Giesen (vyd.), *Nationale und kulturelle Identität: Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewusstseins in der Neuzeit*, Frankfurt/M. 1991.
22. ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Vyd. 1. Praha: Cargo Publishers, 2001, 156 s. Mikros, sv. 1. ISBN 80-902-9521-5.

23. UYAR, Mesut a Edward J ERICKSON. *A military history of the Ottomans: from Osman to Atatürk*. Santa Barbara, Calif.: Praeger Security International/ABC-CLIO, c2009. ISBN 03-130-5603-X.
24. YILDIZ, Berat. *EMIGRATIONS FROM THE RUSSIAN EMPIRE TO THE OTTOMAN EMPIRE: AN ANALYSIS IN THE LIGHT OF THE NEW ARCHIVAL MATERIALS*. Ankara, 2006. Diplomová práce. BILKENT UNIVERSITY.
25. Williams Glyn Brian, *A Homeland Lost. Migration, the Diaspora Experience and the Forging of Crimean Tatar National Identity* (Ph.D. diss., University of Wisconsin, 1999), str. 535 Převzato z POHL, Otto. The Deportation and Fate of the Crimean Tatars. In: *International committee for crimea* [online]. 2000 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/scholarly/jopohl.html>

6. 1 Odborné časopisy

1. Andrew G. Boston (18. dubna 2005). [*"Black Slaves, Arab Masters"*](#). Frontpage Magazine.(obnoven 8. Ledna 2011) Magazín dostupný online z <http://www.frontpagemag.com>

2. M. Osmanova: *Yani Dunya*, 9. Duben 2005, s. 3; 16 Duben. 2005, s. 4

6. 2 Internetové zdroje

1. BROWN, Susan K. a Frank D. BEAN. Migration Fundamentals: Assimilation Models, Old and New: Explaining a Long-Term Process. *Migration information source* [online]. 2006 [cit. 2014-02-04]. Dostupné z: <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=442>
2. Bulharsko, Maďarsko a Rumunsko odsoudily zrušení zákona o jazycích na Ukrajině. *Hlas Ruska* [online]. 2014 [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: http://czech.ruvr.ru/2014_02_26/Bulharsko-Madarsko-a-Rumunsko-odsoudily-zruseni-zakona-o-jazycich-na-Ukrajine/
3. CAMPANA, Aurélie. *Online encyclopedia of mass violence Sciences-Po, CERI/CNRS ; ed. by [scientific direction] Jacques Semelin* [online]. 2008 [cit. 2014-02-09]. 10. str. ISSN 1961-9898. Dostupné z: <http://www.massviolence.org/PdfVersion?>

4. FORST a MARTINOVSKÝ. *Krymští Tataři na Krymu*. [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=krymsti_tatari_na_krymu
5. GRYTSENKO, Oksana. 'Haytarma', the first Crimean Tatar movie, is a must-see for history enthusiasts. *Kyiv-post* [online]. 2013 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z: <http://www.kyivpost.com/guide/movies/haytarma-the-first-crimean-tatar-movie-is-a-must-see-for-history-enthusiasts-326698.html>
6. History: Black Sea Fleet. In: *Ministerstvo obrany Ruské federace* [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://eng.mil.ru/en/structure/forces/navy/associations/structure/forces/type/navy/black_sea/history.htm
7. HUMAN RIGHTS IN CRIMEA. *Unrepresented Nations and Peoples Organization* [online]. [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://www.unpo.org/downloads/278.pdf>
8. *Informační prostor o všem co se týká Ukrajiny v českém jazyce*. 2012 Dostupné z www.ukrajina.tv [Citace: 25. březen 2012.]
9. INTERNATIONAL COMMITTEE FOR CRIMEA. ICC [online]. 2008 [cit. 2014-01-17]. Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/>
10. Islamic guide to Ukraine. [online]. 2009 [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://imuslim.net/index.php>
11. LEDVINKA. *HISTORIE PRAHY - PRAHA V PRŮBĚHU STALETÍ*. In: Stara Praha [online]. 2003 [cit. 2013-12-11]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/historie-praha.php>
12. PERELTSVAIG, Asya. The Deportation and the Return of the Crimean Tatars—And the Controversial Issue of Collaboration with the Nazis. *Geocurrents* [online]. 2013 [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://www.geocurrents.info/cultural-geography/the-deportation-and-the-return-of-the-crimean-tatars-and-the-controversial-issue-of-collaboration-with-the-nazis>
13. POHL, Otto. Timeline. *ICCrimea* [online]. 2004 [cit. 2014-01-19]. Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/surgun/timeline.html>
14. POHL, Otto. The Deportation and Fate of the Crimean Tatars. In: *International committee for crimea* [online]. 2000 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.iccrimea.org/scholarly/jopohl.html>

15. SHEVEL, Oxana. Crimean Tatars and the Ukrainian state: the challenge of politics, the use of law, and the meaning of rhetoric. *International Committee for Crimea* [online]. 2000 [cit. 2014-02-26]. Dostupné z:
<http://www.iccrimea.org/scholarly/oshevel.html>
16. Státní výbor statistiky Ukrajiny. - Obyvatelstvo podle národnosti a jazyka: http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/regions/select_reg5/?bottom=cens_db&box=5.1W&k t=01&p=50&rz=1 1&rz b=2 1%20%20&n_page=3 dostupné online z [cit. 2013-08-24].
17. *Vlasti.net* [online]. 2010 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z:
<http://vlasti.net/news/103998>

7. Seznam obrázků

1 Místa, kde byl prováděn výzkum (google maps, inc).....	9
2 Mapa diaspor ve světě (zdroj: International Committee for Crimea).....	22
3 Jedny z mnoha krymsko-tatarských domů, které obývá ruské etnikum (zdroj: autorská tvorba)	40
4 Pochod roku 1999 (zdroj: Os. sbírka správce webových stránek).....	42
5 Mešita Uskut. (zdroj: sbírka A. Urkumeta)	47
6 Mešita Uskut po návratu. (zdroj: sbírka A. Urkumeta)	48

8. Příloha

**Officiální příkaz od Stalina k deportaci Krymských Tatarů. –
překladatel neznámý.¹⁰⁸**

„TOP SECRET

STATE DEFENSE COMMITTEE

State Defense Committee Decree No. 5859ss

May 11, 1944

Moscow, the Kremlin

On the Crimean Tatars

During the Patriotic War [World War II], many Crimean Tatars betrayed the Motherland, deserting Red Army units that defended the Crimea and siding with the enemy, joining volunteer army units formed by the Germans to fight against the Red Army; as members of German punitive detachments, during the occupation of the Crimea by German fascist troops, the Crimean Tatars particularly were noted for their savage reprisals against Soviet partisans, and also helped the German invaders to organize the violent roundup of

¹⁰⁸ KOENKER, Diane a Ronald D BACHMAN. *Revelations from the Russian archives: documents in English translation*. Washington, D.C.: Library of Congress, xxv, 808 p. ISBN 08-444-0891-3.

Soviet citizens for German enslavement and the mass extermination of the Soviet people.

.The Crimean Tatars actively collaborated with the German occupation authorities, participating in the so-called "Tatar national committees," organized by the German intelligence organs, and were often used by the Germans to infiltrate the rear of the Red Army with spies and saboteurs. With the support of the Crimean Tatars, the "Tatar national committees," in which the leading role was played by White Guard-Tatar emigrants, directed their activity at the persecution and oppression of the non-Tatar population of the Crimea and were engaged in preparatory efforts to separate the Crimea from the Soviet Union by force, with the help of the German armed forces.

Taking into account the facts cited above, the State Defense Committee decrees that:

1. All Tatars are to be banished from the territory of the Crimea and resettled permanently as special settlers in the regions of the Uzbek SSR. The resettlement will be assigned to the Soviet NKVD. The Soviet NKVD (comrade Beria) is to complete the resettlement by 1 June 1944.

2. The following procedure and conditions of resettlement are to be established:

a) The special settlers will be allowed to take with them personal items, clothing, household objects, dishes and utensils, and up to 500 kilograms of food per family.

Property, buildings, outbuildings, furniture, and farmstead lands left behind will be taken over by the local authorities; all beef and dairy cattle, as well as poultry, will be taken over by the People's Commissariat of the Meat and Dairy Industries, all agricultural production by the USSR People's Commissariat of Procurement, horses and other draft animals by the USSR Commissariat of Agriculture, and breeding cattle by the USSR People's Commissariat of State Grain and Animal Husbandry Farms.

Exchange receipts will be issued in every populated place and every farm for the receipt of livestock, grain, vegetables, and for other types of agricultural production.

By 1 July this year, the USSR NKVD, People's Commissariat of Agriculture, People's Commissariat of the Meat and Dairy Industries, People's Commissariat of State Grain and Animal Husbandry Farms, and People's Commissariat of Procurement are to

submit to the USSR Council of People's Commissars a proposal on the procedure for repaying the special settlers, on the basis of exchange receipts, for livestock, poultry, and agricultural production received from them.

b) ...

To facilitate the receipt of livestock, grain, and agricultural production from the special settlers, the USSR People's Commissariat of Agriculture (comrade Benediktov), USSR People's Commissariat of Procurement (comrade Subbotin), USSR People's Commissariat of the Meat and Dairy Industries (comrade Smirnov), and USSR People's Commissariat of State Grain and Animal Husbandry Farms (comrade Lobanov) are to dispatch the required number of workers to the Crimea, in coordination with comrade Gritsenko.

c) The People's Commissariat of Railroads (comrade Kaganovich) is to organize the transport of the special settlers from Crimea to the Uzbek SSR, using specially formed trains, according to a schedule devised jointly with the USSR NKVD. The number of trains, loading stations, and destination points are to

be determined by the USSR NKVD.

Payment for the transport will be based on the rate at which the prisoners are transported;

d) To each train of special settlers, the USSR People's Commissariat of Public Health (comrade Miterev) is to assign, within a time frame to be coordinated with the USSR NKVD, one physician and two nurses, as well as an appropriate supply of medicines, and to provide medical and first-aid care to special settlers in transit;

e) The USSR People's Commissariat of Trade (comrade Liubimov) will provide all trains carrying special settlers with hot food and boiling water on a daily basis.

To provide food for the special settlers in transit, the People's Commissariat of Trade is to allocate the quantity of food supplies indicated in Appendix No. 1.

3. By 1 June of this year, the Secretary of the Central Committee of the Communist Party (Bolshevik) of Uzbekistan, comrade Iusupov, the Chairman of the Uzbek SSR Council of People's Commissars, comrade Abdurakhmanov, and the Uzbek SSR People's Commissar of Internal Affairs, comrade Kobulov, are to carry out

the following steps in regard to the acceptance and settlement of the special settlers:

a) To accept and settle within the Uzbek SSR 140 to 160 thousand special settlers -- Tatars, sent by the USSR NKVD from the Crimean ASSR.

The settlement of the special settlers will occur in state farm communities, existing collective farms, farms affiliated with enterprises, and in factory communities, for employment in agriculture and industry;

b) To establish commissions in oblasts where the special settlers are resettled, consisting of the chairman of the oblast executive committee, secretary of the oblast committee, and chief of the NKVD administration, charging them with the implementation of all measures in connection with the acceptance and distribution of the newly arrived special settlers;

c) To organize raion troikas, consisting of the chairman of the raion executive committee, secretary of the raion committee, and chief of the raion branch of the NKVD, charging them with preparation for the distribution and organization of the acceptance of the newly arrived special settlers;

- d) To arrange the automotive transport of the special settlers, mobilizing the vehicles of any enterprises or institutions for this purpose;
 - e) To grant plots of farm land to the newly arrived special settlers and to help them build homes by providing construction materials;
 - f) To organize special NKVD commandant's headquarters, to be maintained by the USSR NKVD, in the raions of settlement;
 - g) By 20 May of this year, the Uzbek SSR Central Committee and Council of People's Commissars are to submit to the USSR NKVD (comrade Beria) a plan for the settlement of the special settlers in the oblasts and raions, indicating the destination points of the trains.
4. Seven-year loans of up to 5,000 rubles per family, for the construction and setting up of homes, are to be extended by the Agricultural Bank (comrade Kravtsov) to special settlers sent to the Uzbek SSR, in their places of settlement.
5. Every month during the June-August 1944 period, equal quantities of flour, groats, and vegetables will be allocated by the USSR People's Commissariat of Procurement (comrade Subbotin) to

the Uzbek SSR Council of People's Commissars for distribution to the special settlers, in accordance with Appendix No. 2.

Flour, groats, and vegetables are to be distributed free of charge to the special settlers during the June-August period, as repayment for the agricultural production and livestock received from them in the areas from which they were evicted.

6. To augment the automotive transport capacity of the NKVD troops, garrisoned in the raions of settlement in the Uzbek, Kazakh, and Kirgiz SSR's, the People's Commissariat of Defense (comrade Khrulev) is to provide 100 recently repaired "Willys"3 motor vehicles and 250 trucks during the May-June 1944 period.

7. By 20 May 1944, the Main Administration for the Transport and Supply of Petroleum and Petroleum Products (comrade Shirokov) is to allocate and supply 400 tons of gasoline to locations specified by the USSR NKVD, and 200 tons of gasoline are to be placed at the disposal of the Uzbek SSR Council of People's Commissars.

The supply of gasoline [for this purpose] is to be carried out in conjunction with a corresponding reduction of supplies to all other consumers.

8. By 15 May of this year, the Main Supply Administration of the USSR Ministry of Forestry, USSR Council of People's Commissars (comrade Lopukhov), is to deliver 75,000 2.75-meter railroad car boards to the People's Commissariat of Railroads, using any means at its disposal.

9. In May of this year, the People's Commissariat of Finance (comrade Zverev) is to transfer 30 million rubles from the reserve fund of the USSR Council of People's Commissars to the USSR NKVD, for the implementation of special measures.

I. Stalin

Chairman, State Defense Committee

cc : Comrades Molotov, Beria, Malenkov, Mikoian,

Voznesenskii, Andreev, Kosygin, Gritsenko, Iusupov,

Abdurakhmanov, Kobulov (Uzbek SSR NKVD), Chadaev --

entire document; Shatalin, Gorkin, [illegible]

Smirnov, Subbotin, Benediktov, Lobanov,

Zverev, Kaganovich, Miterev, Liubimov, Kravtsov,

Khrulev, Zhukov, Shirokov, Lopukhov -- appropriate

sections.

TRANSLATOR'S COMMENTS:

1. Notation in upper left-hand corner: "To be returned to the State Defense Committee Secretariat (Part II).
2. Typed along left edge of first page: "Making copies or extracts of this decree is strictly prohibited." „¹⁰⁹

¹⁰⁹ KOENKER, Diane a Ronald D BACHMAN. *Revelations from the Russian archives: documents in English translation*. Washington, D.C.: Library of Congress, xxv, 808 p. ISBN 08-444-0891-3. Str 233